

ספר בראשית

פרק א- הבריאה

"ברא"- הבריאה הישראלית מול היצירה המיתולוגית האלילית: הפועל "ברא" במקרא מתקשר רק לאלוהי ישראל. העמים הקדמוניים האמינו כי לפני הבריאה קדמו האלים. האמונה הישראלית מאמינה כי אין חיי אלים כלל וכלל האל הישראלי הוא מופשט ואין לו קורות חיים כפי שמספרים המיתוסים האליליים. רעיון האל האחד- "**מונותיאזם**" והמופשט באמונה הישראלית אין לו מקביל בעולם העתיק. העולם נברא ולא נוצר כשלפניו לא היה שום חומר ומכאן משמעות הפועל ברא היא יצירת יש מאין והוא בלעדי לישראל. ואילו בשאר היצירות כתוב "ויעש", מדוע? לפי התפיסה האנושית הפשטנית- ההגיונית ניתן להסיק כי הכותב מבדיל בין בריאת השמים והארץ לבין עשיית שאר דברים שנעשו בששת הימים. אך חז"ל ופרשני ימי הביניים ראו קושי בהגיון האנושי כי טענו שהבריאה היא אלוהית ולא אנושית.

בריאית האור [פס' 3-5]: "ויהי ערב ויהי בוקר" ביטוי זה חוזר על עצמו ומלמד כי התפיסה היא שתחילתו של יום היא בערב, המשכו הוא בבוקר וסיומו הוא בשקיעה. אולם ניתן לראות במקרא גם מקומות שניכרת בהם תפיסה שבה הבוקר הוא תחילתו של יום, ומכאן שיש שתי תפיסות במקרא: 1. בענייני פולחן חגים ומועדים תחילת היום היא בערב. 2. בקטעי הסיפורים מתחיל היום בד"כ עם עלות השחר.

לא כתוב "יום ראשון" כפי שכתובים שאר הימים במספרים סודרים: שני, שלישי וכו'. זאת מכיוון שבסיומו של היום הראשון היה רק יום אחד ולכן אינו מופיע במספר סידורי, רק לאחר מכן היה צורך לקבוע את סדרם: שני, שלישי... הרקיע = השמים [פס' 6-8]: הכתוב מבחין בין עצם לשם פרטי: "אור" הוא העצם ו"יום" הוא השם הפרטי. המילה שמים פירושה גובה [ע"פ שפות שמיות אחרות]. באמצעות הרקיע חצץ אלוהים בין המים העליונים למים התחתונים.

הצומח [פס' 11-21]: אלוהים דואג להמשכיות הצומח והוא נותן בצומח את היכולת להתחדש. "וירא אלוהים כי טוב": ביטוי זה מופיע רק ביום השלישי ופעמיים. יתכן כי כוונתו ללמד בהשמטה ובהכפלה שבאה אחריה, כי חשיפת היבשה היא חלק מן התהליך שהופסק- היום שני: יצירת רקיע. רק לאחר השלמת עניין זה ראה אלוהים כי טוב.

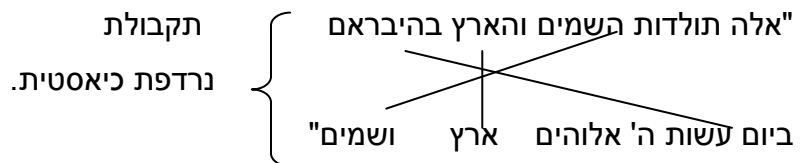
המאורות: אלוהים אינו נותן שמות למאורות לאחר יצירתם ויש הסוברים כי יתכן ומטרתו להפחית בערכם ["**דמיתולוגיזציה**"] של שמות אלים אצל הגויים ולהראות את תפקידם המוגבל, להאיר וכל אחד בזמנו- ביום או בלילה. שלושה תפקידים למאורות שחוזרים על עצמם: להבדיל; למשול; ולהאיר. ניתן להם תפקיד של סימנים בלבד שהרי יש כבר הבדל בין היום ללילה ולכן זאת נעשה על מנת להפחית מערכם האלוהי שייחסו להם אומות אחרות.

תפקידים נוספים: "לאותות" = אותות מבשרי רע כלומר, ליקויי החמה והלבנה. "למועדים" = ימי חג ומועד. החגים בעולם העתיק נקבעו ע"פ הירח. "ימים ושנים" = קביעת לוח השנה. [בריאת התנינים](#) [21]: במקרא אין מיתוסים [סיפור אלים בימי קדם] מכיוון שאין אלים אלא יש רק אל אחד. במקרא נעשה לגביהם תהליך של **דמיתולוגיזציה** = שלילה וביטול כוחם האלוהי המיתולוגי. כיוון שהאמינו כי התנינים הגדולים הם אלים ולא חיה רגילה ניתן להם יחס דו ערכי: מצד אחד: התייחסות כמו לאל- רק אלים נבראים. מצד שני: דמיתולוגיזציה – אלוהי ישראל הוא שברא אותם. [בריאת האדם](#) [26-29]: האדם הוא פאר היצירה ומושל בה. אלוהים הקדיש מחשבה לפני בריאתו: "נעשה" והתייעץ עם מלאכיו. האדם הוא הנברא היחידי שנברא בצלם אלוהים. יש הטוענים כי הצלם מכון כאן לדמות מלאכי האלוהים או שיתכן והצלם הוא בצלמו הרוחני של אלוהים. לאדם ניתנה היכולת לשלוט בבעלי החיים בעולם. "וירדו"- מן השורש ר. ד. ה- שלט וגם מן השורש י. ר. ד - משמעות כפולה: אם יהי האדם טוב ישלוט בהם ואם יהיה רע, ירד לפניהם. האדם נברא זכר ונקבה בלבד ולא בכמויות. חז"ל רואים בבריאה זו מטרה: להראות כי כל העולם כולו הוא שווה ערך לאדם אחד יחידי וכן ליצור שוויון בין בני האדם כי כולם נוצרו מאותו האדם. האדם הוא היצור היחידי ש"נברא" ולא "נעשה". האדם הוא צמחוני. אלוהים נותן המשכיות לצומח - "עשב מזריע..."; לחי "פרו ורבו..."; ולאדם - פרו ורבו ומלאו את הארץ...". הבריאה מסתיימת באווירה אופטימית- העולם הוא טוב מאוד.

יום השבת: אין ביחידה זו בריאה אלא שבתון. אלוהים מקדש ומברך את השבת. ה' מפריד בין השבת לימים האחרים ולכן שבת הופכת לקדושה.

פרקים ב' 4 - ג' - סיפור הבריאה השני

בפתיחת פרק ב' הכל כאילו חוזר אחורנית.

הבריאה השניה אינה קוסמולוגית, המרחב שלה מצומצם- בריאה מצומצמת יותר. ה' הוא שיוצר את האדם "עפר מן האדמה"- ה' מציב את האדם בתוך הגן "לעובדה ולשומרה"- לאדם יש בעלות על בעלי החיים- ה' לוקח עצם מן האדם ויוצר אישה. גן העדן מתואר כמקום בו הכל שווה ערך, אין תחרות, אין טורף ונטרף, הגן מכיל את כל שהאדם צריך, מתקיימים חיים הרמוניים. גן העדן הוא למעשה פסגת שאיפותיו של האדם- הוא האוטופיה האנושית. בגן העדן קיימים שני עצים: עץ החיים ועץ הדעת. לגבי עץ הדעת חל צו אלוהי לא לאכול מן העץ מפני "מות תמות".

השוואה בין שני סיפורי הבריאה:

סיפור 2 ב-4 - ג	סיפור 1-א-ב-4	השוואה
ארץ ושמים, אדם-זכר, צומח, נהרות, חי, אשה.	השמים והארץ, אור, רקיע= שמים, יבשה- ימים, צומח, מאורות, שרצי מים, עופות, חי, אדם- זכר ונקבה.	סדר הבריאה
האדם הוא זכר, הוא נוצר <u>ראשון</u> והאישה נוצרה אחרונה מצלעו.	האדם נברא אחרון כנזר הבריאה [השיא]- זכר ונקבה <u>יחדיו</u>.	בריאת האדם והאישה
תפקיד האדם "לעובדה ולשמרה": תפקידו לעבוד ולשמור על גן העדן.	"פרו ורבו" "מלאו את הארץ" השליטה בבעלי החיים.	תפקיד האדם והאישה
האדם נברא חכם כיוון שהוא נותן שמות לבעלי החיים ומכיוון שהוטל עליו איסור לאכול "מעץ הדעת טוב ורע"- כלומר הוטל עליו משימות.	האדם נברא חכם מכיוון שהוא נברא "בצלם אלוהים", וכיוון שקיבל שליטה וסמכות על בע"ח.	האם האדם נברא בר דעת?
החי נוצר ואז כל השאר נוצר בבת-אחת.	השרצים נוצרו לחוד, העופות נוצרו לחוד ובסוף כל השאר.	בריאת החי
הבריאה נעשית בעשייה. העולם נעשה באופן ידני על ידי אלוהים. היצירה נעשית באופן אנושי- הפעלים הם פעלי עשייה אנושית. האל קרוב אל האדם.	העולם נברא באמירה- בפקודת האל. האל רחוק מהאדם.	אופן הבריאה האלוהית
מבנה סיפורי אין מבנה של ימים אלא בריאה מקרית. סיפור עלילתי מתחילתו ועד סופו. אלוהים יוצר את האדם מן האדמה, מניחו בגן עדן, הוא יוצר בעלי חיים, וכדי שהאדם לא יהיה לבדו יוצר אישה וכו'.	המבנה הוא סכימאטי יבש. בריאת העולם היא לפי ימים: 1+6. בכל יום חוזר אותו מבנה סכימאטי.	הבדל מבנה הבריאה וסגנונה

שמות האל	השם אלוהים מופיע 35 פעמים.	"ה' אלוהים". הכותב בסיפור זה חש מספיק קרוב לה' וקורא לו בשמו.
הבדל נוסף	מתוארת בריאתם של המאורות השמים והשבת	לא מתוארת בריאתם של הנ"ל.

מסקנות – מדוע קיימים שני סיפורים?

ברוח המסורת: חז"ל טוענים כי פרק א' משמש ככלל-קווי יסוד כלליים, כאשר פרק ב' משמש כפרט-פירוט על בריאת כל פרט ופרט. מסקנה: פרקים א-ג הם מעשה של השלמה.

ברוח ביקורת המקרא: נקודת המוצא של המחקר היא: התורה כולה היא יצירה אנושית-כלומר בני אדם כתבו אותה. התפיסה המחקרית מכונה "**ביקורת המקרא**" וכוונת החוקרים לבקר את המקרא כפי שמבקרים כל יצירה ספרותית אנושית. מסקנתם של חוקרים אלו היא ששני סופרים שונים בתקופות שונות כתבו את הסיפורים הללו. כל סופר היה בעל תפיסה דתית שונה מקודמו. בתקופה מאוחרת יותר נערכו הסיפורים ע"י עורך אשר שם כל סיפור לצד השני. אם היו לסופר שני סיפורים שלמים- {כמו בסיפור הבריאה} הניחם זה בצד זה, ואם היו לו רק קטעים שילבם זה בזה. החוקר הגרמני **ולהאוזן** פיתח את הרעיון הזה לתיאוריה הנקראת: "**תורת התעודות/ המקורות**". לפי תיאוריה זו, התורה מורכבת מ-4 מקורות שונים אשר נכתבו על ידי 4 סופרים שונים בזמנים שונים ולכל אחד מהם הייתה תפיסה דתית שונה וקיצוני יותר מזו של קודמו:

מקור J [JEHOVIST] הוא המקור הקדום ביותר. בו מופיע שם ה' כ "יהוה" זהו סופר משבט יהודה, בן המאה ה-10 לפנה"ס. האלוהים המתואר אצלו הוא אלוהים כדמות אנוש ועל כן אינו חושש לקורא לאל בשם "יהוה".	מקור E [ELOHIST] משתמש בשם "אלוהים" (או "ה' אלוהים"). זהו סופר משבט אפרים, בן המאה ה-9 לפנה"ס. הוא כתב את סיפוריו באופן נפרד לחלוטין וללא קשר למקור J. האלוהים המתואר אצלו הוא אלוהים בעל דמות אלוהית ולא של אדם.
מקור D [DEUTERONOMIUM] זהו סופר ס' דברים, איש שבט יהודה מן המאה ה-7 לפנה"ס הוא שונה בתפיסתו הדתית מקודמיו.	מקור P [PRIEST] נכתב אחרי הגלות בימי שיבת ציון, מקור זה כתב את ס' ויקרא ופרקים רבים מס' במדבר. הוא בעל התפיסה הפולחנית הקשה ביותר וכן בעל תפיסה חברתית שונה משל קודמיו.

אם כן, סיפור הבריאה ה-1 הוא מקור אלוהיסטי E ל פי השם "אלוהים", ואילו סיפור

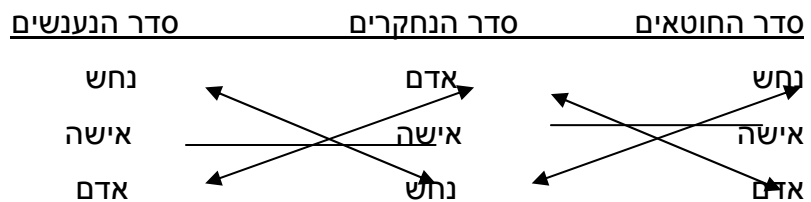
הבריאה השני זהו מקור J מכיוון ששם מופיע השם "ה' יהוה".

פיתוי הנחש: {ב 25 – ג 7} מידע מקדים: האדם ואשתו ערומים אך "לא יתבוששו" = לא התביישו

[ב, 25]. הנחש- בעל חיים מבורך, ה' בירך אותו בעורמה והוא נחשב בסיפורי מיתוס קדומים יוצר מיתולוגי המאיים על ה'. הסיפור יוצר **דמיתולוגיזציה** מכיוון שהנחש הוא אכן ערום אך לא בגלל שהוא מסוגל לנצח את ה' אלא בגלל שה' נתן לו את הערמוניות.

הצו האלוהי מול דו שיח בין הנחש לאישה:

הצו האלוהי: "ויצו ה' על האדם לאמור: מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" הכל מותר לאכילה פרט לעץ הדעת שכל האוכל ממנו מות יומת.
דו השיח: האישה מוסיפה "פן תמותון" = כלומר אולי?! ; הנחש פותר לאישה שתי בעיות: הוא קובע- "לא מות תמותון", ונותן מניע חדש לאיסור: "כי יודע ה' כי ביום אכלכם ממנו והייתם כאלוהים יודעי טוב ורע". האישה מפעילה את חוש הראיה ואת חוש הריח. האישה אוכלת ונותנת לבעלה. הסיום: נוצר רגש הבושה מהערום. הצו האלוהי הוא צו שמצווה איסור אכילה ודינו מוות, אך למעשה צו זה לא מתקיים. האיסור הוא צו חינוכי שמטרתו למנוע מהאדם את חטא הגאווה על מנת שיכיר וידע שיש משהו מעליו וישמור על צנעת דרך. בנוסף המלחמה ביצר תביא לתהליך של התבגרות רגשית אצל האדם. מטרות עץ הדעת: האכילה מאותו פרי מולידה את רגש הבושה; יכולת האבחנה המוסרית בין טוב ורע מתוך ניסיון אישי; אפשרות הבחירה בין קיום המצווה או לא; שם העץ במקור הוא "עץ" והשם "דעת טוב ורע" נוסף לו לאחר מכן על שם המעשה.

הסדר הוא **כיאסטי מוצלב**- ישנה התאמה בין החוטאים לנענשים, כאשר הנענשים מוצגים על פי סדר חשיבותם: החוטא האחרון הוא הגדול ביותר- האדם. עונש החוטאים : מתבטא בעקרון **מידה כנגד מידה**= הביטוי הזה משקף את האמונה כי העונש מדוד באותה מידה לפי החטא, גם בעוצמה וגם בנושא. הנחש = חטאו: ניסה להיות אל, פיתה לאכול מן הפרי וניצל את יחסיו עם האישה על מנת לפתותה. עונשו: השפלה "על גחונך תלך", עפר יאכל כל ימי חייו, תהיה שנאה בין האדם לנחש- הנחש ישאף להכישו והאדם ישאף להמיתו. האישה= חטאה: השפיעה על אישה שיאכל מן הפרי. עונשה: האישה ניסתה להשפיע וכעת היא תהיה נתונה כל חייה תחת שליטת אישה, ואת הלידה היא תעבור בכאב ובייסורים- תלד בעצב. האדם= חטאו: באכילה, וכן אכל מן הפרי ורצה להיות אלוהים. עונשו: באכילה- האוכל יבוא בזיעת אפיים, האדמה תהיה מקוללת עבורו ויהיה עליו לעמול קשה. האדם ימות בסופו של דבר, "כי עפר אתה ואל עפר תשוב". הגירוש מגן עדן: האדם גורש מגן עדן בגלל: 1. פן יהיה האדם דמוי אל- יודע כמוהו וחי לעולם. 2. אלוהים שולח אותו לעבוד את הגן וזהו העונש בשל חטאו.

אלוהים מציב על עץ החיים שמירה: "הכרובים" = דמויי מלאכים בעלי כנפיים. ואת "להט החרב" שהינה אש/ברק דמוי חרב הוי מתהפכת ומסתובבת כל הזמן. [סיפור גן עדן כסיפור איטיולוגי](#): סיפור המסביר את ראשיתן ומקורן של תופעות, מנהגים ושמות. *חיי הנחש: מדוע אין לנחש רגליים, ומדוע שוררים איבה ופחד בינו לבין האדם. *חיי האישה: מדוע האישה היא היצור היחיד היולד בכאבים, ומדוע היא נשלטת על ידי אישה ותלויה בו, וכן מדוע היא נמשכת למין השני- כי היא צלע מצלעו. *חיי האדם: מדוע האדם, פאר יצירתו של ה', עובד קשה למחייתו, ומדוע הוא מת ונהפך לעפר.

שעור שני:

פרק ד- סיפור קין והבל

סיפור קין והבל חותם את סיפור תולדות האנושות. סיפור קין והבל וסיפור גן עדן עוסקים ברעיון דומה: החטא ועונשו. בשני המקרים העונש הוא גירוש. [דמותם של קין והבל](#): לאורך כל הסיפור מוצג קין באופן שלילי, בעוד הבל מוצג באור חיובי. קין היה עובד אדמה והבל היה רועה צאן. רועי הצאן מוצגים תמיד באור חיובי. קין מביא מפרי האדמה מנחה לה' והבל מביא מ"בכורות צאנו ומחלביהן". הבל הביא מנחה מובחרת יותר. אלוהים מקבל את מנחתו של הבל ולא את מנחתו של קין. קין רוצח את הבל.

[החטא ועונשו](#): סיפור קין והבל מסתיים ברצח שהנו חטא חמור. החטא מחייב בעונש. הסופר מנצל חטא זה על מנת לדבר על החטא בכלל ומביא את [תפיסתו לגבי החטא](#): האדם הוא אחראי למעשיו, הוא יכול לשלוט בחטא ולבחור את דרכו לטוב ולרע. האדם לא יוכל לברוח מאחריות ולומר שזהו "דטרמיניזם"- הכל מכונן מלמעלה. האדם ישלוט במעשיו. עונשו של קין מופיע בעקרון [מידה כנגד מידה](#): עונשו של קין היה צריך להיות מוות אך בגלל היותו הרוצח הראשון, קיים ספק אם ידע מהו רצח?

"קול דמי אחיך צועקים אלי [מן האדמה](#)" = "ועתה ארור אתה מן האדמה": האדמה מקוללת ואתה יותר ממנה. "אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך" = "נע ונד תהיה בארץ": קין לא ימצא מנוחה על האדמה. קין יחיה ב"ארץ נוד" ארץ הנדודים. *אלוהים הוא הפוסק והמעניש, הוא אלוהי הצדק והמוסר. הוא מעניש את קין על רצח בשגגה ודינו נידוי וגירוש ונדודים.

[תחילתה של התרבות האנושית](#) [פס' 17-22, 26]: ראשיתה של התרבות האנושית בשני מקצועות רעיית צאן ועבודת אדמה. על פי התפיסה המחקרית זהו סיפור איטיולוגי הבא להסביר את הימצאותם של המקצועות השונים בעולם. "[אז הוחל לקרוא בשם ה'](#)" [26]: פסוק זה מעורר בעיה, שהרי האמונה בה' החלה רק בימי אברהם, ואליו התגלה ה' לראשונה. פתרונות לקושי: יש המפרשים שאז החלו להתפלל לה'; יש הסוברים כי החלו לקרוא לאנשים בשמות שיש בהם יסוד של אלוהים- שמות [תיאופוריים](#); ויש טוענים כי "הוחל" בא מלשון "חול" שעניינו עבודה זרה.

שירת למך: שירת למך היא השירה הראשונה במקרא, זו היא שירת התפארות. אין לה קשר לסיפורים שלפניה ואחריה. למך מתפאר בעוצמתו מול נשותיו וזהו שלב נוסף בהידרדרות המוסרית של האדם – רצח ביודעין והתפארות בו.

תקבולת מתאימה ונרדפת. $\left\{ \begin{array}{l} \text{עדה וצלה שמען קולי} \\ \text{נשי למך האזנה אמרתי} \end{array} \right.$

תקבולת נרדפת מתאימה עם משיכה מצלע לצלע $\left\{ \begin{array}{l} \text{כי איש הרגתי לפצע} \\ \text{[תקבולת חסרה].} \\ \text{ילד לחבורתי} \end{array} \right.$

תקבולת נרדפת כיאסטית עם משיכה מצלע לצלע. $\left\{ \begin{array}{l} \text{כי שבעתיים יוקם קין} \\ \text{ולמך שבעים ושבעה} \end{array} \right.$

פרק ו- נוח והמבול

הפרק מעלה שני קשיים: 1. כיצד יתכן שבני אלוהים [מלאכים] מקיימים יחסי מין עם נשים ויולדים ילדים? 2. האם הנפילים [הבנים שנולדו לבני האלוהים] הם בני תמותה או בני אלמוות?

פתרונות: 1. התיאור מאוד אלילי, המספר לא פותר את השאלה הראשונה. 2. הנפילים הם ענקים. זהו סיפור איטיולוגי המסביר כי זיווגם של בני אלוהים עם בנות האדם יצרו את הענקים. הענקים הם בני האלוהים שהם גם בשר ודם ולכן ימיהם יהיה 120 שנה. התפיסה המחקרית טוענת כי הסיפור לקוח משני מקורות: מקור E ומקור J. הסיבות למבול עפ"י מקור J $\{7-1\}$:

1. בני האלוהים לקחו מבנות האדם – שחיתות מוסרית, שוכבים עם נשים ללא הבחנה.
2. הנפילים הם תופעה שאין להשלים עמה ויש להכחידם, כדי שלא תישארנה תכונות אלוהיות בבני אדם. 3. "וירא ה' כי רבת רעת האדם..." פסוק 5.

הסיבות למבול עפ"י מקור E $\{9-13\}$: "ותישחת הארץ לפני האלוהים ותימלא הארץ חמס... כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ...כי מלאה הארץ חמס". ההחלטה על פי מקור J בשל חטא האדם ישמיד אלוהים את כל החי בעולם- יש כאן עונש קיבוצי. לפי מקור E כל הארץ אשמה ולכן כל בשר יושמד.

דמות האל: לפי מקור J אלוהים הוא בעל רגשות אנוש "ויתעצב אל לבו". הוא מתחרט על מעשה הבריאה ומחליט להחריב את כל מעשה ידיו. לפי מקור E אלוהים הוא על-אנושי.

התפיסה המסורתית התייחסה אף היא לשני שמות האלוהים ולפיה השם "יהוה" מייצג את "מידת הרחמים" ולכן יש לו רגשות ואילו השם "אלוהים" מייצג את "מידת הדין" ולכן הוא חסר רגשות וקשה.

* "עלילות גלגמש" = גלגמש הוא צעיר אשר מות חברו הטוב הביא אותו לחפש את חיי הנצח. תוך כדי חיפושו הוא מגיע לאדם בשם "אתנפשתם" (פירוש השם =מצא חיים) אשר זכה לקבל חיי נצח מיד האלים.

קריטריון השוואה	סיפור גלגמש	סיפור המבול בתנ"ך
האמונה	אמונה פוליתאיסטית- בריבוי אלים.	אמונה מונותאיסטית- באל אחד.
הסיבות למבול	מכיוון שהאדם התרבה בקצב מהיר וכן החל להפריע את מנוחת האלים. מועצת האלים מחליטה לצמצם את כמות בני האדם .	כל האנושות חטאה בחטאים מוסריים וה' רואה שאין סיכוי להצלה- הוא משמיד את כל העולם.
בחירת גיבור המבול	"אתנפשתם" הוא ידידו האישי של האל "יאאה" שהוא אל החוכמה.	נוח ניצל ונבחר בזכות צדקתו מאחר והבחירה בתנ"ך היא עפ"י מידת הצדק.
הניצולים	אתנפשתם מציל את משפחתו אומנים ובעלי מלאכה ואת כל סופרי התרבות האנושית ועוד. כלומר כלום לא הושמד.	נוח ומשפחתו זוג מכל סוג של בעל חיים ניצלו- על מנת להשמיד את כל השאר.
ההחלטה לא להביא מבול	לאחר דיון ארוך בין האלים הוחלט כי האנושות משרתת את האלים ומביאים להם את מזונם.	ה' מגיע למסקנה ש"יצר לב האדם רע מנעוריו" ולכן ההשמדה אינה פתרון, הוא מחליט כי בשל חטאי האדם לא ישובשו עוד סדרי בראשית.

סיכום השוואה: עפ"י המחקר, סיפור המבול הוא סיפור מפורסם בעולם העתיק. עמים קדומים עיבדו אותו לפי תפיסתם. הסופר המקראי לקח יסודות רבים מן הסיפורים הללו ואף עיבד אותם לפי אמונתו. הוא יצר סיפור בעל רמה מוסרית גבוהה מאוד ובעל ערך חינוכי: חטא הוא רע ויש עונש על חטאים. אלוהים הוא אלוהי הצדק שנותן שכר לצדיקים והורג את החוטאים.

פרק ט- הברית בין אלוהים לנוח {17-1} מקור E

ברית היא קשר משפטי, הסכם בין שני צדדים, בדומה לחוזה בין ימינו. כל אחד משני הצדדים מתחייב למלא את חלקו בתנאי הברית. מי שמפר תנאים בברית נענש. במקרא קיימים שני סוגי ברית: ברית בין אנשים = ברית בין אנשים בודדים, בין העם למלך, בין מלכים, בין גבר לאישה – ברית נישואין; ברית בין אלוהים לאדם. (בתנ"ך ישנם שתיים כאלו- בין אלוהים לנוח, בין אלוהים לאברהם).

נוח מייצג את האנושות ואת כל החי בעולם החדש. הוא האדם הראשון בבריאה השניה, אך הפעם כורת אלוהים ברית שיש בה התחייבות דו צדדית כדי שלא יקרה שנית מה שקרה לעולם הישן = חטא והשמדה. התחייבות האלוהים: ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול תקבולת נרדפת כיאסטית.

ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ [פס' 11]

התחייבות נוח ובניו לדורי דורות: 1. כיוון שהותר לאכול בשר חל איסור לאכול את דם החיה - "הדם הוא הנפש". 2. חל איסור על רצח, הרוצח מות יומת. כל הרוצח פוגע בצלם האלוהי.

שופך דם האדם נרדפת כיאסטית.

~~באדם דמו ישפך~~

3. "פרו רבו" - זוהי גם ברכה אך גם התחייבות להתרבות. 4. רמז לאיסור על בע"ח להרוג את האדם.

היתר לאכול בשר: בבריאה הראשונה מתיר אלוהים לאדם לאכול מן הצומח. גם לבע"ח הותר לאכול מן הצומח בלבד. ואילו בבריאה השניה מותר לבני האדם ולבע"ח לאכול בשר. מדוע?

ברוח המחקר: זהו סיפור איטיולוגי המסביר את מזונו של האדם - מדוע האדם אינו מסתפק במזון צמחוני, אלא גם הורג בע"ח כדי לאכול את בשרו. ברוח המסורת: בבריאה הראשונה רצה האלוהים בעולם טהור, שאין בו שפיכות דמים ולכן המזון האנושי הוא מן הצומח. כעת העולם מושחת ולכן אין מניעה לשפוך את דמם של בע"ח ולאוכלם. יש הטוענים כי בגלל שנוח הציל את בע"ח ממוות זכותו גם לאוכלם. אות הברית: הקשת בענן - המילה "ברית" היא מילה מנחה ובאה להראות נצח מהיום ועד עולם. הקשת באה להזכיר לה' לא להפוך את המים למבול, היא מיועדת להזכיר לאנושות את ברית ה'. בד"כ הקשת משמשת ככלי מלחמה של האל; הקשת מופיעה אחרי הגשם, להזכיר לה' ולאדם שהמים לא יהפכו למבול. שכרות

נוח [18-29]: המספר מקצר מאוד בסיפורו על תהליך נטיעת הכרם, ומצמצם שנים של סיפור מכיוון שהוא לא מוצא עניין בנושא זה. לעומת זאת הוא מאריך בנושא שכרותו של נוח. בנו של חם מציץ לאוהל ורואה את ערוותו של אביו. הוא קורא לאחיו שיבואו לראות, אך שני בניו לקחו שמיכה וכיסו את אביהם מבלי לראותו ערום. כאשר נוח מתעורר הוא מקלל את בנו של חם - כנען. "וידע את אשר עשה לו" = יש הטוענים כי מדובר בידיעה מינית, כלומר קיום יחסי מין- גילוי עריות. התנ"ך לא מבאר בדיוק מה התרחש אך רומז לקיום המעשה. הקללה - כנען יהיה עבד לבני שם ולבני יפת. מדוע חם לא נענש אלא כנען? * חז"ל טוענים כי חם חטא כבן ונענש כאב - מידה כנגד מידה. כן, חם כבר בורך ע"י ה' ולכן אי אפשר לקלל אותו. * הסיפור הוא סיפור איטיולוגי שבא להסביר מדוע מצבו של העם הכנעני נמצא במעמד נמוך בתוך אומות העולם: מכיוון שהעם הקדמון הראשון של הכנענים חטא בחטא מוסרי.

הקללות והברכות: הברכה לשם[עם ישראל]: ה' אלוהי ישראל יברכו, עם ישראל יכבוש את הכנענים והוא ימשול בהם והם יהיו לו לעבדים. הברכה ליפת[לפלשתים]: "יפת" פירושו

ירחיב, אלוהים ירחיב את גבול הפלשתים והם ישכנו בשטחו של עם ישראל. הכנענים יימשלו גם הם עלי ידי הפלשתים.

[הברכה לחם \[לעמי כנען\]](#): עמי כנען יהיו משעובדים לשני העמים- לפלשתים ולישראל. שבטי ישראל יכבשו את הארץ מיד הכנענים וימשלו בהם.

שעור שלישי :

פרק י"ב = סיפורי אברהם

אברהם מצטווה על ידי אלוהים לצאת משלושה מקומות: מארצו [מינוח גיאוגרפי] ממולדתו [קשרי שפה, היסטוריה], ומבית אביו [בשרו ודמו, משפחתו]. ההדרגה היא מן הרחוק אל הקרוב = מן השולי אל המרכזי. [מדוע דווקא אברהם?](#) התשובה מתקבלת מן המדרש [פירוש למקרא באמצעות סיפור אגדה] אשר מלמדת כי אברהם היה הראשון שראה את הגיחוך שבאילי האבן, הוא החל לחפש אחר אלוהות אחרת, זו שמניעה את כוחות הטבע. על כן כאשר אלוהים רצה לבחור לו אדם מתאים להיות אבי אומתו, ראה את אברהם עומד, תוהה ומחפש והחליט כי הוא המתאים לייעודו.

[מדוע דווקא לארץ אחרת?](#) אם נשווה את הצו הנ"ל לצו במופיע בפרק כ"ב, 2 ניתן להבין כי שני הצווים שם הם בעלי מבנה שווה: יש והדרגתיות מן הקל אל הקשה ביותר; יש התנתקות של אברהם מעברו ובפרק כ"ב הוא מתנתק מעתידו- מבנו; יעד ההליכה של אברהם אינו ידוע- הארץ אינה ידועה; כן גם ההר בפרק כ"ב אינו ידוע. שלושת הסעיפים הנ"ל מטרתם להקשות על המקיים את המצווה. מהות הניסיונות לאברהם: אלוהים מעמיד את אברהם בניסיונות כדי לדעת האם הוא מתאים להיות אבי האומה. נשאלת השאלה **האם אלוהים זקוק לניסיון?** עפ"י הסיפור המקראי אכן אלוהים ניסה את אברהם וכתוב זאת במפורש על ידי הסופר שראה את אלוהים בצורה פשטנית. מימי חז"ל ישנה הפשטה של האל ולכן התפיסה המסורתית טוענת כי למילה "ניסיון" ישנם מספר פירושים:

1. ניסיון מן המילה נס = דגל. מעשיו של אברהם הם האידיאל והם ישמשו אבן בוחן לאמונה אמיתית ומושלמת. 2. אמונה מושלמת היא הרכב של אמונה ומעשה
3. המטרה היא לתת לאברהם ביטחון עצמי בעצמו ובאמונתו. 4. מטרת המעשים היא להראות לכל העולם מדוע נבחר אברהם לייעודו. 5. המטרה היא לתת לו גמול רב: ככל שהניסיון קשה יותר כך יהיה גמולו רב יותר.

המילה המנחה בפרק: ב. ר. כ: אלוהים מברך את אברהם בברכות רבות אם יקיים את מצוותיו. בפס' 2-3 חוזר השורש הזה חמש פעמים. לחזרה זו יש תפקיד רעיוני חשוב. אלוהים מברך את אברהם בשבע הברכות: גוי גדול- בעל משפחה רבה, יהיה מבורך, שמו יהיה ידוע, יהיה מקור הברכה של האנושות, ה' יברך מברכיו, ה' יקלל מקלליו, בזכות קיומו של עם ישראל תבוא הברכה על כל העמים.

"והכנעני אז בארץ" [פס' 6]= הערה זו ע"י הסופר באה להסביר מדוע אברהם נודד מצפון לדרום עד אשר ימצא מקום בנגב. הוא אינו יכול להתיישב בהרי יהודה ואפריים כי יש ישוב כנעני באזור זה. המילה "אז" מלמדת שהמשפט הזה לא נכתב בימי אברהם אלא מאוחר יותר כאשר הכנעני כבר לא היה בארץ. היה צורך להסביר את העובדה הזו לקורא אשר כנראה לא הייתה ידועה לו. אבן עזרא [פרשן מסורתי] מנסה למצוא פתרון לקושי הזה לפי תפיסת המסורת וטוען כי אולי דברי הפס' מכוונים לתקופה שלפני משה עם כיבוש הארץ בידי הכנעני. הוא טוען שיש כאן בעיה אך מי שחש בה עליו לשתוק כדי שהסתירה הזו מול הדעה שמשה כתב את התורה לא תצא לאור.

"אחותי את" פס' 10-20: אברהם מצטייר כדמות שלילית לאורך כל הפס' הנ"ל. ישנו דמיון רב בין הסיפור של אברהם לסיפור יציאת מצרים:

<u>אברהם ושרי</u>	<u>יציאת מצרים</u>
רעב כבד בארץ	רעב כבד בארץ
אברהם חושש שימות בגלל יופיה של שרי	חשש מפגעיו של פרעה בישראל
אברהם חושש למותו [בן] ושרי תחייה [בת]	בן הורגים בת מחיים.
ה' נותן נגעים גדולים כעונש.	ה' נותן עשר מכות
פרעה קורא לאברהם ללכת	פרעה קורא למשה ואהרון ללכת ממצרים.
אברהם קיבל רכוש רב בעבור שרי	בני ישראל יוצאים ברכוש גדול
שחרור שרי ואברהם	שחרור בני ישראל

התפיסה המסורתית מסבירה את הדמיון בין שני הסיפורים עפ"י שתי סיבות:

- 1. מידה כנגד מידה:** כיוון שאברהם חטא כאשר שיקר ושיעבד את שרי לפרעה, הוא יענש בעונש קיבוצי לדורות, ובניו בני עם ישראל נענשו בירידה למצרים ובשעבוד לפרעה.
- 2. מעשה אבות סימן לבנים:** האירועים והמקרים אשר קורים לאבות הם רמז לאשר יקרה בעתיד לבני ישראל: סיפור אברהם ושרי הוא סימן לעתיד בני ישראל.

סיפור "אחותי את" על פי ביקורת המקרא: ביקורת המקרא מתבסס על טקסטים חוץ מקראיים ובמקרה זה על תעודות מן העיר "נוזי" שהתקיימה במאות 14-15 לפנה"ס. לפי תעודות אלה, הייתה לביטוי "אחות" משמעות בטקס נישואין. אדם המכריז על אשתו כעל "אחותו" הופך אותה לבת חסותו, הנתונה להגנתו. יתכן שהסיפור שאירע עם אברהם הוא מפגש בין שתי תרבויות הזרות זו לזו. אברהם נוהג על פי מנהג מולדתו [נוזי שבמסופוטמיה] ומכריז על שרי כאשתו כאחותו אך פרעה מבין זאת כאחות ממש ולכן לוקח אותה לאישה.

פרק י"ד:

מלחמת המלכים: חמשת מלכי סדום היו ואסלים (מלכים נשלטים) של ארבע מלכי הצפון שמאזור מסופוטמיה במשך 12 שנה. בשנה ה- 13 מרדו מלכי סדום במלכי הצפון ובשנה ה-14 ערכו מלכי הצפון מסע עונשים נגד מלכי סדום. בין האנשים שנשבו היה לוט. **מלחמת**

אברהם להצלת לוט: אברהם לוקח את חניכיו ורודף אחרי צבא ארבעת המלכים עד אזור דמשק. הוא מכה בהם ומשיב את שללם לסדום. מטרת פרק זה: הוא לחזק את זכותו החוקית של אברהם על הארץ. מטרה נוספת היא קדושת ירושלים: שמה של ירושלים אינו מופיע בתורה אפילו פעם אחת. יש הטוענים כי אילו הוזכרה הייתה נפגמת אמינות הספר שלפי המסורת ניתן למשה בהר סיני, אחרים טוענים כי רבות המחלוקות לגבי קדושתה. הפעם היחידה שנרמז שמה של ירושלים בתורה היא בפרק זה: "מלכי צדק מלך שלם". שלם = היא ירושלים. שלם הוא שמו של אל כנעני המזכר בשירה האוגריתית. "אורשלם" = אור = עיר, שלם = שם אל, כלומר – עירו של האל שלם. כן בתהילים ע"ו, 3 מוצאים הוכחה כי שלם היא ירושלים: "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון = שלם היא ציון היא ירושלים [מאחר וזו תקבולת נרדפת]. סיפור פגישת אברהם עם מלכי צדק הוא רמז לעתיד על תפקידה של העיר ירושלים. יהיה בה בית מקדש, משכן אלוהים, כוהנים ועם שמעלה מנחות ומקבל ברכות מפי הכוהנים. עפ"י המסורת אלו הם רמזים לעתיד ואילו עפ"י ביקורת המקרא את הסיפור כתב סופר שחי בירושלים הקדושה למטרה לתת לה תוקף היסטורי מבחינת קדושתה.

"אברהם העברי" (פס' 13): הכינוי עברי במקרא הוא כינוי לישראל בפי נוכרים. מקור השם עברי אינו ברור באופן מוחלט ויש חוקרים שסבורים כי מקורו במונח "חבירו – עפירו" ששימש כמושג כללי לנוודים בעולם העתיק או זהו כינוי של בוז וזלזול.

"וירדוף עד דן" (פס' 14) השם דן הוא **"אנכרוניזם"** = דבר שאינו שייך לזמנו ומשמעותו של השם היא טעות בזמן. העיר דן נקראה כך בימי השופטים שנכבשה ע"י שבט דן. שמה הקודם היה "ליש" ולכן לא ייתכן ששמה היה דן בימי אברהם. המסורת מסבירה זאת כדברי נבואה כי זה המקום שעתיד להיקרא דן. המחקר מסביר כי הסופר חי מאוחר יותר ולא ידע כי זה לא היה שמה בעבר ובטעות הכניסה לסיפור.

"שמונה עשר ושלוש מאות" (פס' 14): אברהם לוקח עמו למלחמה את חניכיו ילדי ביתו = עבדים שנולדו בביתו ואברהם חינך אותם. המספר 318 חריג ביותר במקרא מאחר ואין במקרא מספרים מדויקים אלא מספרים עגולים. הפרשנים המסורתיים מצאו כי 318 בגימטרייה הוא "אליעזר" וייתכן שהסופר עשה משחק בשמות וכתב את שמו של מנהל משק ביתו בגימטרייה.

"אל עליון" (פס' 18, 19, 22): הביטוי "אל עליון" מופיע בסיפור שלוש פעמים. מושג זה קיים גם באמונות העמים ככינוי לאל הראשון החשוב ביותר. לפי המסורת- אל עליון בפי מלכי צדק הוא שמו של האל אשר לפי אמונתו ברא את השמים ואת הארץ ואל עליון בפי אברהם הוא תוארו של ה'.

פרק ט"ו – הברית בין הבתרים

אלוהים אומר לאברהם שלא יפחד והוא מגן עליו. דרך פנייתו של אברהם אל ה' בפסוק 2 לא מוצאת חן בעיני ה' ולכן ה' לא עונה לו. כאשר אברהם מבין כי ה' לא עונה לו, הוא משנה את

פנייתו לפנייה מכובדת ועדינה יותר ורק אז הוא זכאי לתשובה מ-ה'. אלוהים עונה לו כי זרעו יהיה רב כמספר הכוכבים אך אברהם לא עונה לו ייתכן מהתרגשות או מפקפוק. בפס' 6 "ויחשבה לו לצדקה" = מתפרש בשני אופנים: אלוהים חישב את אמונת אברהם בו לצדקה או אברהם חישב את הבטחת ה' לזרע כצדקה.

הברית בין הבתרים: אברהם מבתר (חותך) שלוש בהמות: עגלה משולשת, עז משולשת ואיל משולש. משולש = בן שלוש שנים או חודשים או ייתכן שלישי ללידה. כן אברהם לוקח תור וגוזר אך אינו מבתרם. הוא מניח את הבתרים זה מול זה ואת שתי הציפורים הוא שם שלמות זו מול זו.

ההתחייבות האלוהית: זרע אברהם ישועבד, המצרים יקבלו עונש על שעינו את העם העברי, גבולות הארץ המובטחת מן הפרת ועד נהר מצרים וכן מופיעה רשימת עמי כנען שבני ישראל יגרשום כאשר יכבשו את הארץ. **התחייבות אברהם:** אין התחייבות כזו בברית בין הבתרים אך אברהם מתחייב בשמו ובשם זרעו אחריו לה' שהוא יהיה אלוהיו ואלוהי עמו לעולם. את פרטי ההתחייבות אברהם לא מקבל עד סוף ימיו אלא רק לאחר העם ממצרים בעמדו מול הר סיני, החוקים והמצוות שנתן להם אלוהים.

אות הברית – המילה: לכל ברית יש אות לעולם לאזכור הברית, אות הברית הזאת הוא המילה המוזכרת בפרק י"ז- האדם מתחייב לכרות את בשר ערלתו בגיל 8 ימים להיוולדו. כל שאינו יקיים את מצוות המילה יקבל עונש "כרת" כלומר מוות בידי שמים. בסיום פרק י"ז מבצע אברהם מילה בכל זכר שבביתו. גם במזרח הקדום הגברים מלו את בשר עורלתם והעלו את זה כקורבן לשם הגנה של האל.

בברית בין הבתרים מופיעה הבטחה עם גבולות מורחבים מנחל מצרים עד נחל פרת. יחד עם הבטחה זו יש בתורה שלוש הבטחות שונות בשטחן: ההבטחה המורחבת, ההבטחה הבינונית המופיעה במדבר ל"ד 1 – 21 וההבטחה המצומצמת בדברים ל"ד 1 – 4. הגבולות שהובטחו בשלוש ההבטחות תואמים לגבולות ההיסטוריים מציאותיים בשלוש תקופות היסטוריות שונות: הנחלה המורחבת מתאימה לימי דוד ושלמה, הנחלה הבינונית מתאימה לימי ירבעם השני והנחלה המצומצמת מתאימה לשאר התקופות.

פס' 1 וחלק מפס' 3 מהווים **אקספוזיציה** לסיפור. הסיפור שלפנינו מספר על משבר במשפחה: שרי האישה העקרה מביאה לאברהם בעלה את שפחה הגר ונותנת אותה בידיו כדי שישכב עמה. לקראת סוף הסיפור היא נשברת ומענה את השפחה וגורמת לבריחתה מהבית. הפעלים הקשורים לשרי הם פעלים אקטיביים: היא נוקטת יוזמה **ומזמינה** את אברהם אל שפחה, כשאברהם אינו פועל היא **לוקחת** את הגר **ונותנת** אותה לאברהם. הפעלים הקשורים לאברהם הם פעלים פסיביים: "וישמע" הוא שומע ואינו מבצע, "ויבוא" שרי מביא לו את השפחה למיטה ורק אז הוא בא. אברהם אינו מגיב להשפלה של שרי אישתו ע"י שפחה הגר וכן אומר "עשי לה כטוב בעיניך" – הוא לא הפועל אלא הוא משאיר הכל בידי אשתו המתענה. **החוק והמנהג במקרא לגבי מצב עקרות:** אישה עקרה שאיננה יולדת עשר שנים, מביאה לבעלה שפחה. השפחה יולדת את הילד על ברכי האישה כאילו היא היולדת. מדובר כאן בתהליך של אימוץ: השפחה יולדת והאישה מאמצת אותו לבנה. **חוקי המזרח הקדמון:** התנהגותה של שרי לגבי הבאת השפחה לבעלה מוכרת מן חוקי **ח'מורבי**; החוקים שבאשור; ובנוזי שם לפי החוק אישה עקרה נאלצה להביא לבעלה שפחה לאחר 10 שנות

עקרות. גם בעניין גירוש הגר היו מעוגנים מעשיה של הגר בחוק המזרח הקדום. [הגר והמלאך](#) [פס' 7-11]: הגר פוגשת מלאך והוא שואל אותה מאיפה היא באה? היא עונה כי היא בורחת מפני גבירתה. הוא אומר לה לשוב להתענות משריי והיא נדהמת מתשובתו. הוא מברך אותה בזרעים רבים והיא מופתעת ואינה מגיבה. הוא מבקש ממנה לקרוא לבנה "ישמעאל" והפעם היא המומה כי לא מבינה כיצד הוא יודע על הריונה. [הברכה על ישמעאל](#): הוא יהיה "פרא אדם" פרא הוא חמור בר שלא ניתן לבייתו, אוהב חופש, רחוק מבני אדם וחי במדבר. ישמעאל יחיה במדבר. "ידו בכל" = ילחם בכל. "יד כל בו" = הכל יילחמו בו. "ועל פני על אחיו ישכון" = ישכון עם אחיו או במקומם. [אטיולוגיה בסיפור](#): 1. יש הרואים בסיפור זה הסבר לקיומם של שבטים נודדים מדבריים באזורי הנגב ובסיני. 2. "באר לחי רואי" = משמעותו של השם מתכוונת לאותם אנשים שהלכו במדבר דרך ארוכה וצמאו למים, הם רואים את הבאר ונפשם חיה מכך. הסיפור מביא אטיולוגיה אחרת: לאחר שראתה הגר את מלאך ה' כינתה אותו "אל רואי", כלומר אל הרואה אותי או אל הנראה אלי. אחרי שראתה הגר את מלאך אלוהים היא צריכה למות [לפי שמות ל"ג 20] אך היא לא מתה אלא חיה. ומכאן שם הבאר: המקום שבו חי האיש אשר ראה את האל.

שיעור רביעי

פרק י"ז

[על ברית המילה ראה פרק ט"ו]

מי נכלל בברית? אברהם ובני ביתו; ילדי הבית; כל זכר. אלוהים משנה את שמו של אברהם ואת שמה של שריי לשמות אחרים:

אברם ← אברהם = "כי אב המון גויים נתתיך"

שרי ← שרה = "מלכי עמים ממנה יהיו" - תהיה אם מלכים.

ההבטחה לזרע היא מדורגת וכאן היא מתחזקת מאוד ע"י ברית המילה. נתינת השם או שינוי השם זה תמיד שינוי של גורלות וסוג של בעלות כלשהו. [הבשורה על קבלת הבן](#): ה' מכריז על עצמו כ"אל שדי" אותו אל ששלח אותו ללכת "לך לך". אלוהים מבקש ממנו ל"התהלך לפני והיה תמים" = היה שלם במעשים ובמחשבות שלך, שלם באמונתך. אברהם נופל על פניו יתכן מתוך כבוד או מתוך ייאוש.

פס' 3-8: תוכן הברית דברי ה' אל אברהם. פס' 9-18: אלוהים מבטיח לאברהם בן אך אברהם חושב וצוחק בלבו- כיצד הוא יביא ילד בגיל כה מבוגר- 100 שנים? ושרה בת 90 שנה? אמונתו מתערערת לגבי הבטחה זו. פס' 18-21: אלוהים מבשר לאברהם כי בנו יהיה יצחק ורק עמו הוא יקים את הברית ולא עם ישמעאל. את ישמעאל הוא לא ישכח וגם יברך ויפרה. פס' 22-27: אברהם לא אומר כלום הוא רק מבצע את ברית המילה שמסמלת כי הוא מאמין בה'.

פרק י"ח

בפס' 1-2 ישנו קושי: [מי התגלה לאברהם](#) - שלושה מלאכים או ה'? חז"ל טוענים כי שלושת האנשים הם שלושת מלאכי ה' אשר הם צורה להתגלות ה'. ביקורת המקרא טוענת כי אלה שתי פתיחות לשני סיפורים שונים. כמו כן יש הטוענים כי בפס' 1 אלוהים התגלה לו אך בפס' 2 הוא ראה אנשים באים לקראתו ורץ לארחם - "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת

השכינה" [חז"ל]. **אברהם כמכניס אורחים**: יושב בפתח האוהל לראות עוברי אורח; כל פעולותיו מעידות על ריצה ומהירות; מגיש לאורחים מן המובחר, המיטב שבמזונו; אמר מעט אך הכין הרבה; נותן להם מים- שהוא מצרך יקר במדבר המשמש לשתייה בלבד-לרחוץ את רגליהם; דיבורו ומנהגו עם אורחיו מלמדים על הכבוד של אברהם כלפי אורחיו. השיחה בין המלאכים לאברהם: המלאכים שואלים את אברהם היכן שרה והוא עונה כי היא באוהל. אברהם מתייחס לאורחיו כאל אורחים רגילים השואלים שאלת נימוס על אישתו. כאשר הם אומרים לו שעוד מעט יהיה לשרה בן הוא מתחיל להבין שלא עומדים בפניו אנשים רגילים.

הפועל "ויאמרו" משתנה ל"ויאמר" כדי לציין שאברהם כבר רואה באורחיו מישהו חשוב ולא אורחים רגילים. כאשר מדהים האורח בשאלתו: "למה זה צחקה שרה!?" מבין אברהם שעומד לפניו מלאך אלוהים ולכן כתוב לפני דבריו: "ויאמר ה'". יש הבדל בין דברי שרה לבין עצמה לבין דברי שרה כפי שמצטט אותם אלוהים באוזני אברהם. שרה לועגת לזקנותה וזקנותו של אברהם וכאילו טוענת שהם אינם כשירים להביא ילד- זהו מונוולוג פנימי שהיא . אלוהים משמיט את החלק שבו היא טוענת כי אברהם זקן כדי לא לגרום ריב וסכסוך בין השנים, כאילו ללמדנו כי "שקר לבן" לעיתים חיובי. שאלתה של שרה לועגת לסדרי הטבע שהרי קודם באה העדנה [עדינות הבשר/ זמן הווסת] ואח"כ הבלות [זקן] ולא להפך כפי שאלוהים הבטיח.

אברהם וסדום [פס' 17-32]: ה' מעלה את אברהם לדרגה של נביא לפי המשפט: "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה" [17]. כוונותיו של אלוהים להחריב את סדום והוא מגלה קודם לכן אותם לאברהם. בפס' 19 נכתב בפעם הראשונה בסיפורי האבות על התחייבות אברהם ועמו- לעשות צדקה [=מידת רחמים] ומשפט [=מידת הדין]. אלוהים אומר לאברהם כי הוא "יורד" לראות את שנעשה בסדום. **רש"י** קובע שני כללים לשופטים: יש לרדת לעומק העניין ולהבינו עד תומו; יש לפסוק בדיני נפשות רק עפ"י עדיות ראיה. "הכצעקתה הבאה אלי" = הצעקה של מי? ניתנו פירושים רבים: צעקת העיר, צעקת נערה סובלת. **"ואברהם עודנו עומד לפני ה'":** בפס' זה ישנו **"תיקון סופרים" = הכוונה**

ל- 18 מקומות במקרא בהם הסופרים תיקנו בכוונה תחילה את הכתוב בהם כדי לא לפגוע בכבוד האלוהים. נוסחו המקורי של הפס' הוא: "וה' עודנו עומד לפני אברהם". מפאת כבוד האלוהים הפכו הסופרים את היוצרות ושינו את המשפט. **אברהם מנסה להציל את סדום:** אברהם נוקט שתי שיטות בניסיון להצלת סדום: ***מידת הדין** המבוססת על תפיסת הגמול האישי, ***מידת הרחמים** המבוססת על תפיסת הגמול הקיבוצי. **מידת הרחמים:** אברהם שואל אילו היו חמישים צדיקים בתוך העיר האם אין סיבה להציל את העיר? בהמשך אברהם מפחית את המספר לעשרה ומנסה להציל את העיר בעבורם. כל העיר תינצל בעבור עשרה צדיקים = גמול קיבוצי. **מידת הדין:** על כל אדם ואדם להיענש על פי מעשיו שלו = גמול אישי.

אברהם טוען כי אסור לאלוהים להטיל על העיר עונש קיבוצי שיפגע בצדיקים יחד עם רשעים. בכל מקרה העיר לא תינצל מאחר והיה קיים בה רק צדיק אחד- לוט.

[פרק כ"ב- עקדת יצחק](#)

אלוהים מנהל דיאלוג עם אברהם ומבקש ממנו לקחת את בנו לארץ המוריה ולעלותו לעולה בקורבן.

[תגובת אברהם:](#) אברהם מתעורר בבוקר וישנה אפשרות שהוא לא ישן כלל או שהתעורר מהר למלא את הצו האלוהי. פס' 3 מתאר רף רגשות שמביעים את התרגשותו העצומה של אברהם. ה' נותן לאברהם יומיים שלמים ע בנו ללכת לארץ המוריה, ואברהם יודע כי ההתקשרות לבנו היא זמנית. ביום השלישי כאשר אברהם רואה את המקום שעליו הוא צריך להקריב את בנו הוא משקר לנערים כדי לא ליצור להם תהייה מדוע הוא הולך והם נשארים. הקורבן נושא על גבו את עצי העולה ושניהם הולכים יחדיו. השאלה של יצחק "ואיה השע" לעולה" [7] שאלה כה כואבת הנשאלת בפי הקורבן, מאפשרת לאברהם לומר ליצחק בנו את האמת. פס' 8-9 מתארים רצף פעולות מהירות של אברהם על מנת לתאר את רגשותיו העזים, מנסה להתחמק ממחשבות על פעולותיו. המלאך קורא לו פעמים מכיוון שהוא עסוק בעשייה ויתכן ולא שומע. זאת לאחר שיצחק בנו קורא לו וישנה תחושה שאברהם חוזר בו מתחושת השליחות אך לאחר שאברהם עונה למלאך ה', אנו מבינים כי הוא עדיין מתכוון לבצע את פקודת ה'. אך בפס' 12 ישנה קריאה אלוהית לאברהם להפסיק את פעולת השחיטה וכן לא לפצוע את בנו. ישנה **הדרגתיות** בתיאור יחסי אברהם ויצחק- [התקרבות](#) אברהם הולך מבחינה נפשית- [גדולה ועד להתרחקות](#): אברהם לוקח את יצחק **עם נעריו לבדו** אל המקום שבחר ה'- לאחר שנפרדו מהנערים ומהחמור נשארו **לבדם**- לאחר תשובת אברהם ליצחק שניהם הולכים **יחדיו בלב אחד ובכוונה אחת כאיש אחד**- אברהם שב **לבד** ויצחק **התרחק** ממנו. [יתכן מהזעזוע של המקרה]. [אברהם הקריב איל על הר המוריה:](#) הקרבתו מלמדת כי קורבן אדם אינו רצוי לאלוהים וכי יש להקריב אך ורק קורבן בהמה. הקרבתו היא סימן לעתיד- גם בני ישראל יקריבו קורבנותיהם על הר המוריה שבית המקדש עתיד להבנות עליו. המילה "היום" [פס' 14] מרמזת כי הסיפור ולפחות פס' זה נכתבו כאשר בית המקדש כבר היה קיים. הפרשנות המסורתית מפרשת את המילה "היום" הוא כל יום בעתיד שבו יקרא הפסוק. הברכה השניה בה מברך ה' את אברהם בסיפור העקדה סוגרת מעגל של הברכה הראשונה: הברכה הראשונה [נאמרה לפני תחילת הניסיונות](#) ואילו הברכה השניה [נאמרת לאחר סיום הניסיונות](#) ועמידתו של אברהם בכולם- אברהם יקבל את שכרו. פס' 20-24: [הולדת רבקה](#)- ביום שבו ניצל יצחק נולדה רבקה בת בתואל אחד מבניו של נחור [אחי אברהם]. רבקה היא המיועדת להיות אשתו של יצחק.

פרקים ל"ז - מ"ז: סיפור פרשת יוסף הינו סיפור ארוך. הסיפורים שקדמו לו היו קצרים ויצרו יחד שרשרת סיפורים. פרשת יוסף כוללת 13 פרקים שבניהם יש קשר ומהווה סיפור עלילתי ארוך ואחיד.

- מטרות סיפור פרשת יוסף:** 1. סיפור זה מסביר כיצד הגיעו בני ישראל למצרים ולעבדות. 2. מטרה איטיולוגית: להוריד את מעמדו של ראובן הבכור ולהרים את מעמדו של יהודה-ראובן היה האח הכור והוא זכאי לקבל פי שניים מאחיו. יהודה האח הרביעי אך בהיותם שבטים יהודה נהפך לשבט המוביל בין שבטי ישראל וראובן נהפך לשבט שולי. סיפור יוסף בא להסביר תהליך זה.
3. מטרה איטיולוגית: העלאת קרנו של יוסף.
4. מטרה דתית- גדולת אלוהים: הסופר בעל תפיסה דתית רוצה להצביע על רעיון דתית שליטת אלוהים בכל המאורעות- הוא המנהל את ההיסטוריה האנושית כרצונו. -ברור
5. מטרה איטיולוגית: עבדות מצרים.
- היחסים במשפחת יעקב** [פס' 1-12] **יעקב האב שנכשל:** יעקב הוא האשם בהתדרדרות היחסים שבביתו בין יוסף לשאר האחים. המכה הקשה ביותר שעבר בחייו היא מות אשתו האהובה עד מאוד רחל. הטרגדיה הזו גורמת לו לעשות טעות חינוכית ראשונה והוא משליך את אהבתו לרחל על יוסף בנה. יעקב מבטא את אהבתו במעשים ומכין ליוסף כותנת פסים בגד סגוני ובולט. אחיו מקנאים בו ושונאים אותו, ויוסף מאידך נעשה גאוותן ושלטתן. האחים רועים בנפרד ויעקב מנסה לקרבתם ושולח את יוסף לשאול בשלומם. הוא נכשל גם כאן מאחר ושולח את בנו לאבדון.
- יוסף האח הדחוי והשחצן:** יוסף מתרחק מאחיו ומלשין לאביו על מעשם של אחיו. יוסף מתחיל לחלום חלומות על שלטונו בהם והוא מספר אותן לאחיו- דבר שיוצר שנאה עצומה יותר אליו. השיא בגאוותו ובאטימות ליבו מתבטא כאשר הוא מספר על חלום הכוכבים בו כל המשפחה כולל אחיו, אביו ואמו המנוחה יבואו להשתחוות לו. זוהי השפלה לאביו ובוודאי השפלה וכאב לב ליעקב לגבי אמו המנוחה.
- האחים השונאים והנוטרים:** האחים מגזימים בביטוי השנאה כלפי יוסף- למכור אותו, לרצות להרוג אותו? מעשיהם הוא פלילי והם ישלמו על כך בעתיד.
- החלומות בסיפורי יוסף:** בסיפורי יוסף מופעים שלושה זוגות של חלומות:
- ***חלומות יוסף** [פרק ל"ז 6-7, 9]: החלום הראשון הוא חלום השיבולים- רק אחיו משתחוים לו והחלום מתרחש בארץ. החלום השני הוא חלום הכוכבים שבו אביו ואמו ז"ל משתחוים לו- החלום מתרחש בשמים. החלומות מבשרם על העתיד שיבוא יום ואחיו ישתחוו לו, בחלום השני קצת בעייתי כי הרי הירח מסמל את אמו ואמו מתה. כמו כן אבין גם לא ישתחווה לו.

***חלומות הסריסים** [פרק מ']: הסריסים חלמו על חטאם בעבר- חטאו כלפי פרעה. הלומות מנבאים את עתידם- על פי דרגת החטא חלמו שניהם על עונשם. יוסף מפרש להם את החלומות- לשר המשקים עתיד טוב ולשר האופים צפוי מוות מידי פרעה.

***חלומות פרעה:** פרעה חלום שני חלומות: חלום הפרות וחלום השיבולים. את החלומות הוא מספר ליוסף. קיימים הבדלים בין החלומות ובין מה שסיפר פרעה ליוסף. ההבדלים בד"כ קטנים למעט שניים: *פרעה חלם כי הוא עומד על היאור וליוסף הוא מספר כי הוא עומד על שפת היאור- כנראה הוא חשש מהמבוכה שבלספר את הבלתי אפשרי שהוא עומד על המים. * ישנה תוספת של התייחסות אישית לאשר ראה פרעה בחלום והתוספות אלה מלמדות על התדהמה והחשש לנוכח המחזות שראה בחלומותיו. שני חלומות פרעה חוזרים על עצמם: בשני החלומות שבע הטובות [הפרות/השיבולים] עולות ראשונות ואח"כ עולות שבע הרעות ובולעות את השבע הטובות. ההבדל הוא במקום התרחשות החלומות: חלום הפרות מתרחש ביאור, והחלום השני לא ידוע היכן מתרחש. פרעה סיפר את חלומו לחרטומיו ולפי דעת החרטומים היו כאן שני חלומות והם מנסים לפתור אותם. פרעה אינו מוכן לקבל את פתרון החרטומים ומתעקש כי חלם חלום אחד. שר המשקים נזכר ביוסף ופרעה מצווה להביאו אליו. שוב, פרעה מספר כי חלם חלום אחד ותשובת יוסף אליו כי פתרונו אינו שלו אלא הוא בידי אלוהים. יוסף נוהג בצניעות רבה ומרגיע את פרעה כי אין חשש לחייו. יוסף מבין כי חלום הפרות הוא חלום אחד אשר מבשר על שבע שנים של שובע שלאחריהן תבואנה שבע שנות רעב, ושחלום השיבולים הוא חלום שני אשר נועד להראות למלך כיצד להינצל מהרעב- לאסוף שיבולים טובות בשבע השנים הטובות ולשמור אותן. יוסף מבין כי עליו לפתור את החלום כפי שהבינו פרעה- כחלום אחד ולכן הוא הופך את פתרון החלום השני לעצה טובה- ובעצה זו מוסיף עצה נוספת: על פרעה למנות איש חכם לביצוע איסוף השיבולים. יוסף שליט מצרים: הפתרון והעצה של יוסף מוצאים חן עיני פרעה והוא מייחס את חכמת יוסף לעובדה כי אלוהים עמה. לאחר תום הרעב שנמשך שנתיים ולא שבע- יוסף סיים את הרעב לפי רצונו- העם המצרי מתחיל להבין כי רימו אותו על ידי כך שבשנים הטובות לקחו ממנו תבואה ואילו בשנים הרעות מכרו לו את אותה תבואה ולא זרעים. הם מתחילים לשנוא את יוסף שתכנן את המצע וביצע אותו. לעומת העם המצרי, משפחת יוסף אוכלת לשובע. יוסף ואחיו: הרעב גובר בארץ כנען ותושבי כנען יורדים למצרים לקנות מזון- בניהם גם בני ישראל אחיו של יוסף. המפגש בניהם הוא בלתי נמנע. יוסף מתייחס אליהם קשות ומחזיר להם תחת הרעה שעשו לו. יוסף מודה בעובדה כי יד אלוהים הייתה במכירתו וכי הכל כוון ע"י השגחה עליונה. אם כך, מדוע התעלל בהם ובאביו שלא גילה להם כי הוא חי? מספר אפשרות: * יצר

הנקמנות גורם לו להתעלל באחיו. *יוסף הצדיק מנסה להחזיר את אחיו בתשובה ורוצה שהם בעצמם יגיעו להבנת המעשה ויבקשו סליחה וכפרה. *יוסף רואה לפניו מטרה אחת: להגשים

את חלומותיו. יוסף חוקר את אחיו לברר האם חי אביו ומה שלום אחיו בנימין. הוא מאשים אותם בריגול והם מכחישים וטוענים כי הם באו לקנות אוכל. יוסף ממשיך להאשים ומגלה כי אביו חי ובנימין עמו. הוא דורש מהם להביא את בנימין כהוכחה. האחים מספרים לאביהם את מה שקרה להם אך משמיטים פרטים שיכולים להעציב או להדאיג את אביהם. כך מובלט רוע ליבו של יוסף הנוהג באב מתוך חוסר התחשבות גמורה- הוא מתעלם מצער, אינו מודיע לו שהוא חי ובנוסף דורש להוריד את בנימין מצרימה. הפרידה של יעקב מבנימין היא טרגית במיוחד והסופר מאריך בתיאורה כדי להבליט את עוצמת הכאב. האב האומלל משלים עם גורלו. יצר הנקמנות פועם בלבו של יוסף והוא מעניש את אחיו על מה שעשו לו ונהנה מכך. הוא רואה את הצלחת תוכניתו כמטרה ראשית וישנה הרגשה כי עוד מעט ישבר ויפסיק לשחק את המשחק, אך לא- הוא מסתיר את רגשותיו ובולם אותם. שלוש פעמים הוא בולם את רגשותיו: לאחיו, לאחיו הקטן ולאביו. [שיא הסיפור = נאום יהודה](#) [מ"ד 18-31]: יהודה פותח את נאומו בסיפור הפגישה של האחים עם יוסף: כיצד סיפרו לו על אביהם הזקן ועל בן זקונו. יהודה מדגיש את הצער הרב שגרמה הפרדה בין בנימין לאביהם הזקן והוא מתאר ברטט ובכאב את רגעי הפרדה שבין יעקב לבנימין. הוא מסיים בחשש כבד לאביו אם בנימין לא ישוב בריא ושלים.

מילים מנחות בנאומו: אב, אדון, עבד. הוא משתמש במילים הללו כדי לספק את יצר הגאווה והשליטה של יוסף כפי שיהודה החל לחוש. יהודה מבין שיוסף רוצה להגשים את שני חלומותיו ומנסה לענות על דרישותיו בשימוש במילים שלעיל כדי להוכיח את השפלתם של האחים ושל אביהם. יוסף מבין כי הוא הגזים במשחקו והוא פורץ בבכי ומתפרק בנשיקות וחיבוקים עם אחיו. [סוף הסיפור](#): יעקב יורד מצרימה עם בני משפחתו, יוסף מדריך אותם לומר לפרעה שהם רועי צאן כדי שיושיבם בארץ גושן, שהייתה טובה למרעה ומצרים לא התגוררו שבה כי לא גידלו צאן. יעקב מסכם את חייו בפני פרעה ומספר לו על חיי הסבל שלו. חיי הסבל שלו הם תוצאה לרמאותו כנגד אביו כאשר התחפש לעשיו ושיקר לאביו. מאז הוא הוא רימה ומאז מרמים אותו: הוא חיכה שבע שנים –נענש באותה מידה- "[מידה כנגד מידה](#)" לרחל ולבסוף ניתנה לו לאה, הוא חיכה עוד שבע שנים ולבסוף רחל אשתו מתה, בנו נלקח ממנו, בנו רימה אותו וכו'. רמאות זו היא מקור סבלותיו של יעקב!

פרק ל"ט- יוסף ואשת פוטיפר

פס' 1-6 מתארים את הצלחת יוסף בבית פוטיפר וכן מתארים את יופיו של יוסף- עובדה החשובה להמשך הסיפור. אשת פוטיפר חושבת כי נער צעיר לפנייה אשר אינו מבין את

רמיזותיה המיניות ולכן היא עוברת למעשים ברורים יותר: נושאת אליו מבטה ואומרת לו במפורש את רצונה: "שכבה עמי". יוסף מסרב באופן מוחלט ומנמק את סירובו בשני נימוקים [פס' 8]: 1. זוהי בגידה באמון אדוני- בעלה- שהפקיד הכל בידי. 2. יש כאן עבירה דתית על

הציווי 'לא תנאף': "וחטאתי לאלוהים". אשת פוטיפר אינה מוותרת, היא אישה מיוחמת ובעלה מסורס ואינו מספקה מינית, היא עוברת לשלב הבא: יוסף נתון במלחמת התשה קשה ביותר ועליו להתמודד יום יום בפיתויים, אך הוא מסרב ולא שומע לדבריה. אשת פוטיפר כי יוסף לא ישתכנע והפתרון היחידי הוא להביא עבד חדש ופטר את יוסף. יש לה בעיה מאחר ובעלה אוהב את יוסף, על כן מתכננת האישה את תכנונה להפיל את יוסף בפח ולהכפיש את שמו בפני בעלה. היא מתכננת אונס כביכול. היא מביימת אירוע האמור להראות כאילו יוסף ניסה לאנוס אותה, היא מביימת את המקום והעדים ורוקמת את הסיפור. היא אינה טועה בשקר והיא אפילו פעם אחת. הסופר מביא את הסיפור שלוש פעמים וההשוואה בין שלושתם מלמדת על גאוניותה של השקרנית או כשרונו של הסופר. צעד אחר צעד בנתה האישה את העלילה נגד יוסף ולא הותירה ביד בעלה שום ברירה אלא להשליך את יוסף מהבית. פוטיפר אינו מאמין לאשתו אחרת היה הורג את העבד, הוא מוציא את יוסף מביתו ומשליכו ולכלא שם הוא נותן לו תנאים טובים והופך אותו ליד ימינו של שר בית הסוהר.

פרק ל"ח - יהודה ותמר: פרק ל"ח "תקוע" בין פרק ל"ז המספר על מכירת יוסף ואילו פרק ל"ח פותח בסיפור אחר לגמרי, לעומת פרק ל"ט שפותח בהמשך להורדת יוסף למצרים. אם כן נראה כי פרק ל"ט הוא המשכו הישיר של פרק ל"ז. יהודה נושא אישה כנענית ונולדים לו ממנה שלושה בנים. שמות ילדיהם של יהודה נושאים משמעות חיובית ושלילית גם יחד: ער= ערני וחי לעומת לשון ערירות השאיר את אביו ללא בן. אונן= בעל כוח, און, לעומת לשון אוני, אבל על מוות מלמד על כך שמת. שלה= שלה, שייך לה או מיועד לה, אולי לתמר. לעומת שלה מלשון אשליה, תמר חשבה ששלה יהיה שלה.

חוק "הייבום": תמר הייתה נשואה לער, בנו בכורו של יהודה. כשמת ער, אומר יהודה לבנו השני און לשאת את תמר. **חוק הייבום והחליצה מצוי בספר דברים כ"ה 9-5:** מקור המילה **ייבום** הוא בפעולתו של "היבם" אחי הבעל, הגיס של האישה. כשמת אח נשוי מבלי להשאיר אחריו בן שירש אותו, צריך אחיו לייבם את אשת המת, לשאת אותה ולהוליד לה ילד. הילד יירש את רכוש האב המת. במקרה ואין לאח הנפטר אח נוסף יכול האב לייבם את האישה כמו במקרה יהודה ותמר, או שקרוב משפחה אחר יכול לעשות כן והוא נקרא **"גואל"** ומעשהו נקרא **"גאולה"** ולא "ייבום". יהודה ציווה על און לייבם את תמר אך הוא אינו ממלא את הצו ומת אף הוא. יהודה חשש לתת לתמר את בנו השלישי שכנראה עדיין היה קטן. לכן הוא פוקד על תמר לחזור לבית אביה ולחכות עד אשר יגדל שלה. תמר מחכה ורואה כי זוהי

יודמות חדשניות בחינוך

אשליה והוא אינו ניתן לה לבעל. תמר יודעת כי אשתו מתה והוא הולך מדי פעם אל הזונות לכן היא מתחפשת לזונה. היא דורשת מחיר גבוה אך אין בידו לשם כאת היא דורשת כעירבון

את חפציו האישיים: החותם = חותמת אישית של בעליו; הפתילים = חבלים עדינים שבאמצעותם נקשר החותם לבגדיו של האיש; המטה = מקלו של האיש. לאחר ששכב עמה הוא חוזר לעדרו והיא חוזרת לבית אביה. הוא שולח את נערו לתת לה את גדי העזים בתמורה לחפציו אך נערו אינו מוצא את ה"קדשה" = הזונה. לאחר שלושה חודשים ניכר בתמר שהיא הרה. היא אסורה לגבר אחר ולכן היא מואשמת בניאוף ויהודה גוזר עליה מוות בשריפה. תמר מוציאה אליו את חפציו האישיים ויהודה ההמום מבין עתה את פשר מעשיה, הוא מכיר באשמתו ומודה באבהותו.

שיעור חמישי

ספר שמות

פרק י"ט - ברית סיני: זוהי ברית התחייבות כאשר לכל אחד מן הצדדים ישנה התחייבות לקיים. ה' יהיה אדון והעם יהיה ואסל. העם מתחייב לשמוע בקול ה' ולשמור את בריתו, ה' מתחייב כי העם יהיה עם סגולה = קניינו הפרטי של ה', כך הוא יגן על רכושו. העם יהיה לו "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" - מכל העמים נבחר עם ישראל לשרת את ה', ה' מפריד ומבדיל מכל העמים את עם ישראל והופך אותו לשלו.

טקס מתן תורה: התקדשות עם ישראל ע"י תהליך של טיהור = שלושה ימים עם ישראל מטהר את עצמו ע"י שמירת מרחק בין איש לאישה, כיבוס הבגדים, רחיצת הגוף, מניעת טומאה. התגלות ה' נעשית ע"י שני החושים - שמיעה וראייה: שמיעה של שופרות, רעמים וברקים, ראייה של עשן לוהט. "ויחרד" - העם פחד או שההר רעד כרעידת אדמה.

פרק כ' - עשרת הדיברות:

שני לוחות שעליהם כתובים הדיברות. הלוח הראשון מכיל 5 דיברות ארוכים ומנומקים, עוסקים במצוות שבין אדם למקום] אלוהים], על דרך החיוב: מצוות "עשה". הלוח השני מכיל את הדיברות 1-6 שהם דיברות קצרים חד משמעיים ולא מנומקים, עוסקים במצוות שבין אדם לחברו. כולם פותחים במילה "לא". ["מצוות אל תעשה"].

לוח ראשון = הדיברות 1-5:

1. "אנוכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מבית עבדים. לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני". [2-3]. אלוהים מכריז על בלעדיותו, ישנם עוד אלים בעם אך אני ה' אלוהיך. אלוהים הוציא אותם ממצרים ולכן יש להם מחויבות כלפיו.
2. "לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנוכי ה' אלוהיך אל קנא פקד עוון אבות על בנים על שלישים ועל רבעים לשונאי. ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצוותי" [4-6]. ה' דורש מהעם לא לעשות פסלים או תמונות ולא להשתחוות אליהם

והנימוק הוא: כי ה' הוא אל קנא- פוקד עוון אבות ועושה חסד לאלפים= גמול דורות: אם אדם יחטא וישתחוה לפסל או לתמונה ייענשו ארבעה דורות ממשפחתו. אם מישהו ישמור על מצוות ה' אלף דורות אחריו יזכו לחסדי ה'.

3. **"לא תשא את שם ה' אלוהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר את שמו לשוא"** לא להישבע בשם ה' לשווא, לא להפוך את ה' לשותף על שבעת שקר. שבועה היא חלק ממשפט= קדושת המשפט. ה' יעניש את מי שיישא את שמו לשווא, הוא לא ישאירו זכאי.

4. **"זכור את יום השבת לקודשו.."** [8-11] הצו הנ"ל לא מחייב מאחר והוא דורש לזכור את יום השבת מאחר ובני ישראל לא הגיעו למחוז חפצם והם במדבר, הם מצווים רק בזיכרון כי הם כל הזמן בתנועה. הם צריכים לזכור שב- 6 ימים אפשר לעבוד וביום השבת לא לעבוד. הזכאים לא לעבוד: האדון ומשפחתו, הבהמות, העבדים, השפחות, הגרים. הנימוק: חיקוי למעשה הבריאה- האדם מחקה את ה' בבריאה. הנימוק לשבת הוא דת: הדיבר הרביעי מקדש את השבת ואת יחידת הזמן הבסיסית- השבוע.

5. **"כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלוהיך נותן לך"** [12].

יש לכבד את הוריו והנימוק הוא: על מנת שתאריך ימיך על פני האדמה- תזכה לאריכות ימים. הדיבר החמישי הוא דיבר מעבר, אומנם הוא עוסק בקדושת המשפחה אך הוא גם עוסק בין אדם למקום [ה'], כיבוד הורים באופן עקיף זה כיבוד האל. ההורים מחנכים את ילדיהם ומהילדים יוצאים דורות, ההורים מעבירים לילדיהם את תורת ה'.

הלוח השני= דיברות 6-10:

6. **"לא תרצח"** [13] ה' נותן את החיים ולכן רק לו יש את הזכות לקחת חיים.
7. **"לא תנאף"** [13] קדושת המשפחה- אסור לבגוד באשה, במשפחה.
8. **"לא תגנב"** [13] אם אדם גונב מאחרים זו פגיעה באלוהים.
9. **"לא תענה ברעך עד שקר"** [14] קדושת המשפט: אין להביא למשפט עד שקר שיענה את רעך ויגרום לו לעונש. המשפט הוא קדוש והכל בו יהיה אמת.
10. **"לא תחמוד בית רעך, אשת אמתך, ועבדו ואמתו, ושורו וחמורו וכל אשר לרעך"** [14]. בדיבר זה יש צו על המחשבה ולא על המעשה- "קדושת המחשבה" צריכים לחשוב מחשבות שלמות להסתפק במה שיש ולא להביט תמיד "על הדשא של השכן".

השוואה לדברים פרק ה'- עשרת הדברות:

ההבדלים בין עשרת הדיברות בספר שמות לבין עשרת הדיברות ספר דברים קיימים.

ספר שמות	ספר דברים

משה ובני ישראל עומדים להיכנס לארץ ישראל וטרם הכניסה משה חוזר על הברית ועל ההתחייבות ותנאיה בפני בני ישראל- אלו הם עשרת הדיברות.	עשרת הדיברות הם כחלק מתיאור המעשה- מתן תורה.
"שמור את יום השבת"- מותר לחייב בשמירת השבת מאחר והעם כבר עומד להיכנס לארץ.	דיבר 4 = "זכור את יום השבת"
"למען ייטב לך"	דיבר 5 = "למען יאריכון ימך"
"עד שווא"	דיבר 8 = "עד שקר"
המילים "לא תחמוד" מתייחסות לאשת רעך בלבד ואילו לרכוש ולעבדים וכו' יש ציווי אחר: "לא תתאוה בית רעך"	דיבר 10: המילים "לא תחמוד" מתייחסות לרכוש אשת רעך, שפחתך וכו'.-ולאדם עצמו

הנימוק ליום השבת: בס' שמ' זכאים האדון ועבדיו ובהמותיו והגרים. בס' דב' ישנה הרחבה ע"י פירוט:

* נימוק חברתי סוציאלי: "למען ינוח עבדיך ואמתך כמוך" בזמן הקדום העבדים והשפחות עבדו כל השנה ללא הפסקות ואילו האדומים נחו ביום שבת. * נימוק היסטורי: "זכרת כי עבד = עם ישראל עבר תקופה משפילה של עבדות ועל כן הם...היית בארץ מצרים ויוציאך ה' יתנו לעבדים שלהם מנוחה ביום השבת.

החוק בתורה {שמות, דברים, ויקרא}

חוק קוזואיסטי: חוק זה מאפיין מקרה, חוק שלא לכל העם יש עניין בו אלא רק לציבור מסוים מתוכו. הדין הוא דין של מקרה= במקרה ו.. לחוק הקוזואיסטי יש מבנה ברור: הוא פותח במילה "כי" ואחריה יבוא המקרה הכללי, במידה ויבואו תת- סעיפים הם יפתחו במילה "אם".
חוק אפודיקטי: זהו חוק ודאי ומוחלט, הוא אינו קשור לשום מקרה והוא נצחי וחל על הכול.

שמות כ"א - פרשת משפטים.

דין עבד עברי: פרשת משפטים שהיא קובץ החוקים של ס' שמ' פותחת ב"עבד עברי" כדין ראשון. עם ישראל היה עבד במצרים לבני אדם ומרגע שאלוהים הוציא אותם מעבדות לחירות חובה עליהם להיות בני חורין ואסור להם למכור עצמם לעבדות לבני אדם, הם עבדים רק לאלוהי ישראל. עבדות לאלוהים פירושה: חובת קיום כל מצוותיו שהיא עבודת אלוהים. כיצד נהפכים לעבד? 1. אדם שהגיע לשפל המדרגה הכלכלית ואינו יכול לפרנס עצמו ואת בני משפחתו, מוכר עצמו לעבדות. 2. גנב שנתפס ואין לו כסף להשיב את הגניבה ולשלם את עונשה, נמכר לעבדות בתמורה כספית לערך הגניבה וערך העונש שעליו לשלם. עברי שמכר

עצמו לעבדות מחוסר ברירה בשל סבל כלכלי, חלות עליו המגבלות הבאות: 1. חובתו של העבד להיות במצב עבדות רק עד שש שנים ולהשתחרר בשנה השביעית, זוהי גם חובת האדון לשחררו בשנה שביעית חינום. 2. אם יימכר העבד לבדו ללא אישה וילדים הוא ישתחרר לבדו. אם בא עם אשתו וילדיו- ישתחרר עימם. 3. אם האדון ייתן לו אישה ויולדו לו ילדים בתקופת העבדות, הוא ישתחרר לבדו. 4. אם יחליט העבד כי הוא אוהב את אדונו, את האישה שנתן לו אדונו ואת ילדיו, והוא אינו רוצה לצאת לחופשי, עורך לו אדונו טקס רציעת האוזן והוא נשאר "עבד עולם". התורה מציגה את אי רצונו של העבד להשתחרר בזלזול מאחר והעבד מעדיף לאהוב ולעבוד את אדונו מאשר את אלוהיו ולקיים את החוק שצווה אותו ה'. לכן נערך לו טקס משפיל- **טקס רציעת האוזן אל מול המזוזה**: "והגישו אדוני אל האלוהים" [כ"א, 6]: אלוהים כאן הם השופטים. לטקס שני מרכיבים: **האוזן** ששמעה את הדין שקבע אלוהים, והעבד העברי למרות ששמע את הדין אינו מקיימו. **המזוזה** היא החלק שבדלת הכניסה, שעליה נמרח הדם בעת מכת הבכורות לקראת יציאת מצרים מעבדות לחירות. המזוזה מזכירה את היציאה לחירות, שגם ממנה מתעלם העבד. לפי ס' שמ' ודב' יעבדו העבד הנרצע עד עולם ולא ישתחרר. לעומת זאת בס' ויק' כ"ה, 40 העבד משתחרר בשנת היובל אם ירצה ואם לא. ההסבר לניגוד בין התפיסות: **לפי המסורת** הוא כי הביטויים "עד עולם" ו"עד שנת יובל" אחד הם- הכוונה ב"עד עולם" היא "שנת יובל". **לפי המחקר** ס' ויק' מאוחר לספרי שמ' ודב' ומכאן כי בשלב קדום היה עבד נרצע עובד עד עולם ואילו בשלב מאוחר יותר תוקן החוק לעבדות עד שנת היובל בלבד. ניתן ללמוד שהיחס "לעבד עברי" הולך ומשתנה מספר לספר. בס' שמ' קיים דין "יבש", ללא גילויי יחס לעבד. בס' דב' היחס אנושי יותר, ובויק' היחס לעבד הוא עוד יותר אנושי. ההסברים להבדלים = **ברוח המסורת**: כל שלושת הדינים בשלושת הספרים הם אחד והם משלימים זה את זה ויש לשלב את כל פרטיהם לדין אחד. **ברוח המחקר**: שלושת הספרים נכתבו בתקופות שונות וכל אחד מהם משקף זמן אחר, חברה אחרת והתייחסות אחרת. **דין אמה עבריה** [שמ' כ"א 7-11]

דין זה הוא השני בקובץ החוקים, אך אין הוא חשוב כדין עבד עברי. אמה עבריה איננה עבד ודיני עבד אינם חלים עליה.

הבדלים בין אמה עבריה לעבד עברי:

אמה עבריה	עבד עברי	
נמכרת ע"י אביה.	מוכר את עצמו או נמכר בשל שפל כלכלי.	אופן מכירה
ייעודה נישואין, היא אישה לאדונה.	ייעודו עבודה.	ייעוד
אינה משתחררת כלל [אלא אם מאס בה אדונה]	משתחרר אחרי השנה השישית	שחרור

האמה במקרא: אמה היא נערה הנמכרת ע"י אביה לאדון למטרת נישואין, כדי שתהיה אמתו- אשתו {פילגשו}. למרות אופן מכירתה, דינה הוא דין כל אישה. האדון חייב לספק לה, את אשר חייב לספק לכל אחת מנשותיו: מזונה, בגדיה ו"וענתה" = יחסי מין סדירים או יתכן מלשון מעון, בית. הקונה אמה יכול לקנותה עבור בנו, אבל אז גם חובה לספק לה את שלוש זכויותיה. אם יגרע מזכויותיה, גם אם משום שנשא אישה נוספת, חובה עליו לשחררה בחינם: היא אינה פודה את שחרורה בתשלום.

כלומר, על האדון לשחרר את האישה בשני מקרים: אם המיועדת לו איננה מוצאת חן בעיניו הוא חייב לשחררה או לגרום לבני משפחתה שיפדו אותה ממנו. אם לא נתן לה את כל זכויותיה. חל איסור למכור את האמה לעם הנכרי- לאנשים מעם אחר. אסור לו להתנהג אליה כאל שפחה כי היא לא שפחה. דין אמה מלמד על דרך נוספת לקידוש אישה לנישואין [פרט לבעילה שהיא הייתה הדרך המקובלת והמכובדת] והאמה שוות זכויות לאישה שקודשה בבעילה. ההבדל היחידי הוא שהאדון יכול לקנותה בכסף אך להועיד אותה לבנו.

דיני נפשות: דיני נפשות עוסקים בפגיעה המביאה למותו של אדם.

דיני רצח: דין הנפשות הקדום ביותר מופיע בספר שמ': "מכה איש ומת מות יומת" [שמ' כ"א, 12].

כל פעולה אלימה שעושה אדם כלפי אדם אחר וכתוצאה מכך הנפגע מת- זוהי הגדרה של דיני נפשות. החוק מסווג לשתי דרגות שונות: *רצח בכוונה תחילה = מדובר ברצח בכוונה תחילה שלגביו הוכח מעל כל ספק כי לרוצח היו מניע ותכנון. ללא קיום שניהם יחדיו אין זה רצח בכוונה תחילה, אלא רצח מדרגה אחרת. דין רוצח כזה הוא מוות. ס' דב' מרחיב ומבהיר עניינים אלה כמו מיהו רוצח בכוונה תחילה ומהו תכנון. א. **רצח בשגגה:** שמ' כ"א, 13: אדם אשר לא עשה תכנון מוקדם לרצח, יוכל לברוח למקום מסוים שיוקצה לכך. בס' שמ' אין לנו מידע על מקום זה אך מתוך ס' דב' י"ט ניתן ללמוד כי המושג "מקום" מכון לשלוש או שש ערי מקלט שישמשו כמקום מקלט לרוצחים בשגגה. **דין מכה והורג עבד או אמה** [שמ' כ"א 20-21]: במידה והאדון לא הפסיק להכות את העבד עד אשר מת מן המכות- מות יומת האדון המכה. דינו כשל רוצח בכוונה תחילה. אבל- במידה והאדון הרפה מן העבד והפסיק להכותו בעודו חי, והעבד עמד על רגליו יום או יומיים [המשיך לתפקד], אין גוזרים במקרה זה עונש מוות על האדון, כיוון שאין הוכחה ברורה כי מכותיו הביאו למות העבד. כמו כן, העבד הוא רכושו של האדון "כי כספו הוא" ולכן זוהי ראייה נוספת לכך שהאדון לא התכוון להרוג את עבדו. **דין פוגע והורג אישה הרה** [שמ' כ"א 22-23]: במידה ושני אנשים רבים, ותוך כדי מרביתם הם פוגעים באישה הרה, והאישה נהרגת [ולא עוברת] מות יומת הפוגע אשר גרם למותה. **דין שור נגח** [שמ' כ"א 28-33]: אם שור נגח בפעם הראשונה בחייו של איש/אישה והרגם, השור ייהרג ע"י סקילה ובשרו לא יאכל, בעליו של השור נקי מעון. אך אם הוא שור

שנגח כבר בעבר אך לא המית הוא מכונה "שור נגח" ובעליו הוזהר. במידה והוא נגח שור לאחר יממה לפחות, הורגים את השור ואת בעליו. מקרה "שור נגח" אינו דומה לרצח בידי אדם, ולכן החוק קובע כי בעל הבהמה אחראי לה ולמעשיה, ועליו להיענש בעבור נזקיה. אך מכיוון שאין כאן רצח, ניתן לבעל הבהמה לפדות עצמו בכופר כסף שיהיה לפי פסיקת בית המשפט. החוק מתייחס גם לבן או בת ומציינים לחוד. לפי המסורת דרכם של ילדים להציק לבעלי חיים והם עלולים להטרידו עד שיפגע בהם. לכן, בעל השור חייב לדעת כי יש ילדים בעולם וזהו טבעם ועליו חלה החובה להרחיק את השור מטווח הילדים. לפי המחקר = ב"דיני ח'מורבי" [וראה הסבר לח'מורבי ברשימת המושגים] יש חוק שנקרא "חוק הבנאי" אם בנאי בונה בית ונופל הקיר והורג את ילדו של בעל הבית הורגים כעונש את ילדו של הבנאי. הילד הוא רכוש והעונש הוא פגיעה ברכוש. יתכן והמחוקק שכתב את דין שור נגח הכיר את חוקי המזרח הקדמון ובניהם את "חוקי חמורבי" וידע את השפעתם על חוקי המקום. הוא קובע בפסקנות: אצלנו לא! בדיני נפשות בחוק העברי קיימת אחריות אישית של הפוגע- לא ימות ילדו של בעל השור כנדרש בחוקי חמורבי אלא בעל השור עצמו חייב במיתה! אם השור ינגח בעבד/אמה, ישלם בעל השור שלושים שקלים לאדונו והשור יסקל. ניתן להבין מתוך גובה הסכום כי מדובר בעבד/אמה כנענים שדינם אינו שווה לדין עברים. עונש על מות לא על רצח [שמ' כ"א 15-17]: כיבוד הורים במקרא, יש לו חשיבות מרובה ביותר. זלזול בהורים פוגע בהמשך קיומה של המסורת. אם פגע אחד הילדים פיזית או נפשית באחד ההורים שלו יש להענישו בעונש מוות.

דיני נזקין:

// נזקי גוף: במידה ושני אנשים רבים ואחד המוכים נפגע אך לא מת, ועדיין יש סיכוי שהוא ימות - אין פוסקים דין לפי שעה. שכיבתו במיטה היא תקופת המתנה: אם ימות ייהפך העניין לדיני נפשות, ואם לא ימות יהיה העניין שייך לדיני נזקין. תקופת המתנה מסתיימת מרגע קומו ממיטתו והתהלכותו מחוץ לביתו. הפוגע חייב לפצות את הנפגע על ימי שביתתו מעבודה ועל דמי הריפוי מפציעתו. הביטוי "עין תחת עין" מבטא את ההחזר הכספי שנותן הפוגע לנפגע עפ"י פצעיו וחבורותיו. בעבר, היו עושים לפוגע את אשר עשה הוא לנפגע. במשך השנים חלו שינויים בחברה וחז"ל תיקנו שמשלמים ממון תמורת הנזק הגופני. נזקי אמה/עבד: אם האדון גורם לעבדו או לאמתו נזק גופני, ישחרר אותם תמורת הנזק שגרם להם.

נזקי רכוש:

דיני בור ושור: הבור והשור מייצגים כל אחד גורם נזק אחר: הבור מייצג גורם ניח, אשר הניזוק מגיע אליו כמו לכל מפגע סביבתי אחר. השור מייצג גורם נייד הנע בשטח ופוגע

כמו כל בהמה אחרת. דין בור [שמ' כ"א 33-34]: אם יפתח אדם בור ישן או יכרה בור חדש, ולא ידאג לכיסויו ולמיגונו, ויפול לתוכו בעל חיים ומת- בעל הבור ישלם כסף תמורת בעל החיים והגוויה תישאר אצלו בבור. דין שור [שמ' כ"א 35-36]: אם נגח שור בפעם הראשונה בהמה אחרת והרגה, מוכרים הן את השור החי והן את גוויית הבהמה ומחלקים את הכסף בניהם שווה בשווה. אם השור כבר נגח בעבר, בעליו ישלם תמורת השור המת והגוויה תישאר אצלו.

דיני שן/רגל ואש: אדם שולח את בהמתו לשדה של מישהו אחר והבהמה גרמה לנזק

ברמיסה או באכילה- ישלם פיצוי לא שווה ערך לנזק, אלא את ערך היבול הטוב ביותר שהיה ניתן להפיק משדהו ומכרמו. במידה ואדם הדליק אש בשדהו שלו והאש התפשטה ממנו ללא כוונה- גורם הנזק ישלם רק עבור הנזק שנגרם, כלומר רק פיצוי לא עונש.

דיני רכוש: דין גנב [שמ' כ"א 37- כ"ב 3]: 1. עונש הגנב: אם הגניבה נתפסה ביד הגנב, ישלם כעונש על הגנבה פי שתיים מערך הגניבה. אך אם מכר הגנב את הגניבה ישלם עפ"י ערכה השונה של כל בהמה: פי ארבעה עבור השה ופי חמישה עבור השור. 2. גנב הנהרג בשעת הגניבה ע"י בעל הבית: אם הגנב נמצא בבית בלילה והוכה ע"י בעל הבית ומת כתוצאה מן המכות, בעל הבית שהרגו פטור מאשמת רצח. אם אירע הדבר לאור היום בעל הבית חייב בדיני נפשות. [הגיוני יותר שהגנב לא יבקש להרוג ביום].

שיעור שביעי

ספר דברים

בספר שמות נידונו חוקים שמופעים במספר ספרים. בספר זה ידונו חוקים שמופיעים רק בס' דב'. עפ"י התפיסה המסורתית נאמרים ה"דברים" ע"י משה ערב הכניסה לא"י. עד כה היה העם נודד ולא היה לו עניין בחוקים, ואילו עתה מוסר לו משה חוקים שעתידיים להיות הכרחיים לגביו. עפ"י ביקורת המקרא רוב החוקרים מסכימים כי ס' דב' נכתב כנראה בימי המלכים. המחוקק שכתב את הדברים הביע את דעתו הן בחיזוק ועידוד של המצב הקיים, והן בביקורת על מנהגים אשר לא מצאו חן בעיניו.

החידושים בס' דב': **א. ריכוז הפולחן**: זהו החידוש החשוב ביותר של ס' דב'. כאן נקבע לראשונה כי לפולחן יהיה רק מקום מרכזי אחד שיבחר ע"י ה'. **ב. ריכוז השלטון**: בס' דב' מסופר על שינוי אופי השלטון משלטון שבטי לשלטון מרכזי המכיל שלושה מרכיבים: מלך אחד השולט על כל הארץ, בית משפט עליון, ומקדש דתי אחד אשר רק בו יערך הפולחן. **ג. השמדת הגוים בארץ**: ס' דב' שם עניין זה כמשימה לאומית מדרגה ראשונה. האמונה בישראלית רואה באמונות הקדומות אויב מסוכן והדרך היחידה לשמור על קיומה היא

להשמיד את כל התרבות האלילית בארץ. **ד. הלויים:** הלויים היו שבט שנבחר לשרת בקודש וזו הייתה פרנסתם. כאשר התרכז הפולחן במקום אחד, נותרו הלויים ללא פרנסה ולכן הספר מצווה לזכור את הלוי בכל חג ובכל מועד הוא תובע מן העם להתייחס אליו בנדיבות לאור מצבו הכלכלי. **ה. מצוות סוציאליות:** בעם נוצרים מעמדות חברתיים- עשרים ועניים. יש בס' מצוות ישנות שנוספות להן מצווה לתמיכה בחלשים ויש בו מצוות ייחודיות לו שעניינן המרכזי הוא סוציאלי- הכל הרגלים יש לשמוח עם העניים, הם נזכרים בדיני מעשר, בדין שמיטה, בדין עבד עברי, בהלנת שכר, בלקט פאה ושכחה, ובדיני הלוואה לעני.

פרק י"ב 19-1: פרק זה עוסק בחידושים הבאים: הוא עוסק **בריכוז הפולחן** מאחר ונושא זה מאוד חשוב, הוא חוזר על כך 4 פעמים- פס' 7-5, 12-8, 16-13, 18-17. * **זבח** הוא שחיטה. **זבח קודש** הוא שחיטה למטרות פולחן בלבד. **זבח חולין** הוא שחיטה למטרות אכילה בלבד. **בזבח קודש** ניתן לזבוח רק במקום הנבחר המרכזי וזבחים רק את הבהמות המותרות לקורבן. ואילו **בזבח חולין** ניתן לזבוח ליד מקום המגורים וזבחים [ואוכלים] גם את הנ"ל וגם את הבהמות הטהורות. לכל האנשים הטמאים והטהורים מותר להשתתף בזבח זה. את **הדם** בזבח קודש זורקים על המזבח ובזבח חולין זורקים על האדמה. הפרק עוסק גם

בהשמדת התרבות הזרות: פס' 2-3 עוסק בהשמדת מקומות הפולחן הרים גבעות ועצים. השמדת כלי הפולחן- מזבחות ומצבות וחיסול הפסלים. כן מזכרים את **הלוי** בפס' 19 – פן ישכחו את הלוי בכל אירועי החג והפולחן.

פרק ו- האמונה: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" [פס' 4]. עיקר האמונה טמון בפס' זה והוא שווה ערך לדבר הראשון והשני בעשרת הדיברות. הדברים מופנים אל עם ישראל- האלוהים שלנו הוא ה' ואין לנו אל אחר מלבד, ה' הוא האל היחיד! פס' 5: יש לאהוב את אלוהים כי זוהי מהותה של האמונה, קיום המצוות יהיה מתוך אהבה ולא מתוך כפיה או עונש. בכל לבבך- בכל השאיפות התשוקות שלך- עליך לוותר מפני אהבת אלוהים. בכל נפשך- תהיה מוכן לתת את נפשך בעבור האמונה, בכל מאודך- בכל הכוח והיכולת/ בכל הכסף והרכוש. הגמול: אמונה= שכר לאומי כל העם יתרבה, ארץ פורייה, כיבוש הארץ והתיישבות בה. אין אמונה= העונש הוא גם לאומי- השמדת העם. הברית: מכיוון שאלוהים מילא את חלקו בברית שנכרתה עם אברהם, חובה גם על העם לקיים את חלקו בברית. [פס' 17-13]. **העברת האמונה לדורות הבאים:** החוקים והמצוות מיועדים לכל הדורות הבאים ויש לכך אמצעי זכירה לעתיד: *הדיבור היום יומי במצוות בכל שעות היום. *אמצעים מוחשיים אשר ישמשו לזיכרון- אות וטוטפות [תפילין של הראש]. *מזוזות- לכתוב את המצוות על המזוזות בפתחי הבתים ובשערי העיר כדי שכל העובר בהם יראה את הדברים מול עיניו. פס' 24-25: האב צריך להסביר לבנו כי ישנה ברית בין ה' לעם ואלוהים כבר קיים את חלקו. לכן חובת העם לקיים את חלקו בברית: לקיים את מצוותיו ואף יקבל שכר.

פרק י"ג 2-19 - הסתה לאמונה זרה: הנביא ותפקידו: אדם שהאלוהים מדבר עמו, ותפקידו להעביר את דברי אלוהים אל העם. **נביא שקר:** התורה מבחינה בין שני סוגים: 1. נביא שקר שאלוהים לא שלח אותו = נביא אשר עושה מעשהו במכוון, מדבר בשם ה' דברי שקר- דינו מוות. ניתן להבחין בין נביא אמת לשקר ע"י שתי האבחנות הבאות: *נביא אשר דבריו אינם מתקיימים הוא נביא שקר. *נביאי רעה ומלחמה הם תמיד נביאי אמת, ולגבי שלום- העתיד יוכיח. 2. נביא שקר שאלוהים כן שלח אותו: נביא זה יכול להופיע בפני הציבור ולהרשים אותו בדבריו כי הוא שליח אלוהים. התורה מזהירה מפניו- כוח הכישוף והקסם ניתנו לו ע"י אלוהים למטרה מסוימת בלבד: לנסות את העם אם הוא עדיין מאמין בה'. נביא שקר זה קל לזהותו כי הוא מנסה להדיח את העם מאמונתו בה'. דינו מוות= ה' בוחר אדם שממילא היה רשע ולכן העונש מגיע לו. **נביא מסית ומדיח** [7-12]: מסית הוא קרוב משפחה המנסה להדיח את משפחתו הקרובה לעבוד לאמונה אחרת. הנביא המסית פועל בסתר ובשקט בקרב חוג משפחתו. מכיוון שמדובר בקרוב משפחה הסגרתו והבאתו לדין היא בעיה רגשית קשה ביותר ולכן בביצוע עונש המוות יהיה קושי אך למרות הכל בני המשפחה

הראשונים יבצעו את העונש. **עיר נידחת** [13-19]: עיר שלמה, שהודחה ע"י אנשי בליעל לעבודה זרה- דינה השמדה מוחלטת= חרם.

פרק י"ד 22-29 דיני מעשר: המעשר הוא עשירית מן התבואה וקיימים בתורה שלושה מיני מעשר: 1. **מעשר ראשון:** [במ' י"ח 21-32] מעשר זה ניתן ללוויים תמורת עבודתם במקדשים שהיו פזורים בכל הארץ. הוא נקרא גם "תרומה" והלוויים מצווים להפריש מעשר ממנו לכוהנים. 2. **מעשר שני** [דב' י"ד 22-27]: מעשר זה מכיל גם תבואה ובהמה והוא מועלה כל שנה אל המקדש. הסיבה: החקלאי חייב לקשר את הצלחת יבולו לבין אלוהים, וכשהוא מעלה את מעשרותיו למקדש ואוכל אותם שם, שיבין כי ההצלחה היא מן ה'. 3. **מעשר עני** [י"ד 28-29]: מעשר זה מיועד ללוויים ולעניי המקום. מטרתו: למען ברכת ה'. כל שנה שלישית יש להוציא מעשר זה מן התבואה ולהניחו בשערי העיר.

פרקים ט"ו, ט"ז 18-22: {כל שאר הדינים מופיעים בפרקים קודמים}.

עבודה זרה: [ט"ז 12-22; י"ז 2-5] פס' אלה עוסקים בשלושה אופנים של עבודה זרה: עץ, אבן וגורמי שמיים. "אשרה" פירושה: שם של אלה כנענית או כלי פולחני אלילי, כמייצג את האלה. בפס' שלפנינו

מתכוונים לעץ ממש. "המצבה" היא כלי פולחני וכנראה כי הכוונה לאבן גדולה וקדושה.

פרק י"ז 8-20 שלטון ריכוזי:

1. **בית משפט עליון מרכזי** [8-13]: הדין מכוון אל השופטים המקומיים ואל הכוהנים והלוויים המקומיים: אם לא ידע השופט המקומי להכריע בדין במשפטו או הכוהן לא ידע לפסוק בענייני

נגעים, חובה עליהם לעלות אל המקום המרכזי, שבו יושבים השופטים העליונים/ הכוהנים הגדולים, ועליהם לשמוע ולפעול עפ"י דבריהם. עונש מוות יוטל על השופט/הכהן אשר לא יעשו כפי שיורו להם השופטים העליונים או הכוהנים הגדולים. 2. **דין מלך** [14-20]: מתוך משפט המלך [שמ"א, ח] ניתן להבין כי היתה התנגדות דתית למלך בישראל מן הסיבות הבאות: * לעם יש מלך המלכים- אלוהי ישראל והכתרת מלך בשר ודם היא בגידה באל. * המלכות היא מנהג נוכרי, חיקוי לגויים. * המלך הוא ישות חילונית ומהווה סכנה לקיומה של

ההנהגה הדתית. מגבלות המלך:

1. המלך יבחר רק ע"י ה'. 2. המלך חייב להיות מתוך עם ישראל. 3. לא להרבות בסוסים מאחר והם רכוש יקר וכסף רב נדרש ע"מ להחזיקם. לכן המלך יכביד מסים על העם ואת זאת מנסה החוק למנוע. 4. לא ירבה בכסף וזהב- לא יהיה רודף בצע. 5. לא ירבה לו נשים- יש הטוענים כי הכוונה לנשים בכלל ויש הטוענים כי הכוונה לנשים נוכריות. הסיבה לנשים בכלל היא למען זהירות מבזבזנות יתר והכבדת מסים על העם. והסיבה לנשים נוכריות היא ע"מ לא להכניס לעם ישראל תרבויות ואמונות זרות. 6. עליו לכתוב את "ספר משנה התורה" שהוא = 1. העתק של התורה ממנה הוא ילמד את חוקיה. 2. או שהכוונה לספר דברים בו כתוב חוק המלך.

פרקים כ- כ"א 10-14 דיני מלחמה:

1. **דיני יציאה למלחמה** [כ' 1-9]: יש לעודד את העם ולחזק אותו, השוטרים פוטרם את האנשים הבאים- אדם שבנה בית וטרם גר בו; אדם שנטע כרם וטרם אכל ממנו; אדם שאירס אישה וטרם נשאה. וכן פטורים האנשים הפחדנים. לאחר שכל הפטורים חוזרים לבתיהם, נערך מפקד של היוצאים למלחמה ומתמנים שרי צבא. 2. **דיני כיבוש עיר** [כ' 10-18]: כיבוש עיר בתחום הנחלה המובטחת פירושה השמדה מוחלטת ללא פשרות וללא ויתורים. כיבוש של עיר מחוץ לתחומה הנחלה המובטחת מתרחש בשלבים: בעת המצור יש לבוא במו"מ עם הנצורים ולנסות להכניעם ללא קרב. אם תיכנע העיר אין לפגוע בתושביה והעיר נהפכת ל"מס עובד" משלמת מסים בכף ותושביה משועבדים לעבודות כפיה. אם העיר אינה נכנעת במו"מ ובוחרת להילחם, יש לצור עליה ולכבושה. הורגים את כל הזכרים ואת הנשים והטף והרכוש- הם שלל המלחמה. 3. **דין עץ במלחמה** [כ' 19-20]: בזמן מלחמה מותר לקצץ או לכרות רק עצים שהם אינם נושאי פרי. 4. **דין שבוייה** [כ"א 10-14]: החוק מתיר לקחת שבויים אך על החייל השובה שבוייה לעשות את הצעדים הבאים: להכניס אותה לביתו; לתת לה חודש להתאבל על עברה; אם לא ירצה בה לאחר החודש [שבו כל מעשי האבלות גרמו לכיעורה] הוא חייב לשחררה ולא למכורה או להתעלל בה.

***דין עגלה ערופה** [כ"א 1-9]: אם נמצאה גופת אדם הרוג בשטח פתוח ואין יודעים מי הרגו יש לנקוט בצעדים הבאים: *זקני העם והשופטים מודדים את המרחק של החלל מן הערים

הסמוכות. *מוצאים את העיר הקרובה ביותר [גיאוגרפית /משפחתית] אל החלל. *זקני העיר לוקחי עגלת בקר טהורה אשר אין בה מום ומורידים אותה לנחל איתן ושם עורפים את העגלה. *הכוהנים מגיעים למקום האירוע. *זקני העיר רוחצים את רגליהם וידיהם על העגולה ערופה בנחל. מטרת הטקס: אדם שנרצח קללת דמו מרחפת על העם כולו ומכיוון שאין ידוע מיהו הרוצח ולא ניתן להורגו, מנסים להשקיט את דם הנרצח באמצעות טקס זה ולהסיר אשמה מכל ישראל.

פרק כ"א 15-23: דין בכור השנואה: [15-17] בכור הוא הבן הראשון שהוליד האב ולא בכור מאמו. זכותו של הבכור עפ"י החוק לקבל מירושת אביו פי שניים יותר ממה שמקבל כל בן אחר של האב. "בכור השנואה" הוא חוק שמתמיה ויתכן שנוצר עקב ריבוי מקרים שאבות נישלו בנים בכורים מזכויותיהם בשל שנואה לאמם. גם לבכור של אימא שנואה מגיעים אותן זכויות של בכור.

דין בן סורר ומורה [18-21]: בן סורר [סר מדרך הישר] ומורה [מלשון מורד] שאינו שומע בקול הוריו גם לאחר אזהרות ועונשים דינו מוות על הוריו להביאו למשפט ולהכריז עליו כבן סורר ומורה.

דין תלוי [22-23]: הדין קובע שני דברים לגבי מוות בתליה: 1. הריגתו של הנידון לא נעשית בתליה אלא בדרך אחרת ואח"כ תולים את גופתו על עץ. אין להשאיר את גופת התלוי כל הלילה על העץ ויש לקבורה טרם יציאת היום לפני השקיעה. יש הטוענים כי קללת אלוהים רובצת כל עוד המת תלוי ואחרים טוענים כי העוברים ושבים יקללו את המת ומאחר שהאדם הוא בצלם אלוהים והרי הקללה היא כנגד אלוהים.